

Komen en gaan

Maurice Roelants

bron

Maurice Roelants, *Komen en gaan*. Nijgh & Van Ditmar, Rotterdam 1931 (tweede druk)

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/roel004kome01_01/colofon.php

© 2017 dbnl / erven Maurice Roelants

AAN MIJN VROUW

[I]

IK heb jaren aan de zijde van mijn vrouw geleefd, zonder goed te weten wat in haar de gelijkmoedigheid onderhield en, trots wel is waar haar futiele klachten, de tevredenheid met haar lot. Wij wonen op twee uren afstand van Brussel, in het kleine dorp Hamme. Wij hebben lang noch trein- noch tramverbinding met de stad gehad en sinds enkele maanden slechts rijdt een autobus tusschen Buggenhout en Brussel langs de Oostgrens van ons dorp. Al wie door winstbejag of nieuwsgierigheid, door levenslust of weeldevertoon wordt aangetrokken, stapt ons landhuis voorbij. Nooit heeft mijn vrouw deze voorbijgangers gevolgd met een blik, waarin eenig benijden of spijt was vermengd. Zij is nochtans uit het stadsleven in deze louter landelijke omgeving overgeplant. Zij verzorgt onze twee kinderen, die naar gelang van het weer, den hof overhoop zetten of de huismeubelen van teekeningen en inschriften voorzien. Zij klaagt over ontelbare geringe huiselijke zaken en veralgemeent met ergerenden nadruk. Rookt bij geval het vuur een beetje in de huiskamer, als de wind in het Zuiden zit, dan heet het telkens opnieuw: ‘Het is niet te verwonderen dat de kinderen hoesten. Dit huis is onbewoonbaar.’ Wij hebben een stalletje, waarin bij hevige regens licht een plas water stroomt, wat haar telkenmaal een gelegenheid is om te zeggen: ‘Men verdrinkt in dit huis.’

Dit aandikken van in den grond geringe huiselijke zorgen, heeft haar steeds het voorkomen gegeven van iemand, die alleen aan nietige dingen is gehecht en nooit den geest verheft. Ik denk er niet

aan het vermoeden te wekken, dat haar perceptie van de buitenwereld bekrompen of grof zou zijn, of dat haar ziel voor fijne gewaarwordingen zou zijn gesloten. Wel integendeel, soms sta ik verbaasd over de juistheid van haar zinnelijke waarnemingen. In een natten Herfst, als het gras veel heeft gedronken, zal zij terecht opmerken, dat de weide vóór ons venster blauw ligt en een andere maal zal zij den geur van een Lenteavond zeer nauwkeurig specificereen als zijnde die van erwten en frambozen.

Zij kent echter de vreugde niet van het mededeelen der genietingen en zelden komt over haar lippen een spontane uitlating, tenzij om mij aan te sporen mijn religieuze plichten na te leven. Over het algemeen schept zij weinig behagen in bespiegelingen en onder dat opzicht weet zij beslist niets af van den wellust, die het ontledend doorproeven van de aandoeningen en de gevoelens geeft.

Is het haar diep geloof, dat haar in een dogmatisch harnas strak recht doet gaan en haar alle lenigheid van de ziel ontnemt? Soms zou ik zeggen, dat zij boven alles zweeft wat van de aarde is en, wanneer zij opnieuw den voet op vasten bodem zet, het maar alleen is om aan de kleine struikelsteen aanstoot te nemen. Zij gelijkt in deze veel op de kinderen: de wereld verzinkt rond een stofje of een insect.

Het zal haar niet ontsnappen, dat het dienstmeisje mijn schoenen niet heeft gepoetst, maar laat ik een namiddag van verveling den rook van mijn pijp tegen de vensters blazen en gansch het landschap met mijn lusteloosheid omnevelen, zij zal het de natuurlijkheid zelve vinden en veilig

zitten in haar ingekeerde sereenheid, - dor als duinzand.

Het verwondert mij altijd opnieuw, dat een jonge vrouw als zij reeds ten eenemaal aan de wispelturigheid van de verbeelding ontsnapt en 's avonds, wanneer haar kinderen te bed zijn, vóór het kruisbeeld halfluide den rozenkrans gaat bidden. Zoo nochtans, heb ik mijn vrouw vaak in de donkerte der huiskamer gevonden, wanneer ik op gevorderd uur van mijn werk of, - laat ik het zonder omwegen bekennen, - van mijn plezier terugkeerde. Wel was er een tijd dat zij in pianospel behagen vond, doch sinds de kinderen zijn gekomen, blijft het klavier dicht voor goed.

Is dat allemaal eenvoud, vroeg verworven wijsheid of een zekere dorheid en voorbarig verflensen van het gemoed? Zij is thans dertig jaar geworden en schikt zich in een leven, dat verdeeld is tusschen de keuken en de kinderkamer. Op de bloemen in den hof, de veldvruchten in het dal, de boomen boven de heuvelruggen, altijd hetzelfde landschap, kijkt haar oog, zonder dat men er ook maar eenig verlangen of ontroering ziet in ontvonken. De eenige vlucht van haar ziel is een altijd herhaalde en stipt geregelde overgave aan het gebed. Al haar ellende is vervat in de nietige tegenslagen van het huishouden of de valling van een der kinders. Haar betrekkingen met de buitenwereld zijn beperkt tot de boeren, onze buren, die haar de belachelijke drama's van het dorp beschrijven: de sterfgevallen en ruzies, de dierenplagen en de mislukking van dezen of genen oogst. Het ziet er uit, alsof zij zelf slechts ternauwernood

aan de wereld was verbonden. Niettemin hecht zij zich aan al de dorpingen als aan een groote familie: zij beklagt de ongelukkigen, de zieken, biedt hulp en bidt ook voor hen. Opvallend is het, hoe de beklagenswaardigen voor haar altijd de anderen zijn. Inmiddels schijnt zij niet te beseffen hoe vlak en verlaten, hoe vreugdeloos en dor het leven vóór haar ligt.

Thans wordt mij een zinsnede van haar duidelijk, waarvan ik vroeger de beteekenis niet genoeg heb doorgrond en die mij destijds alleen wat heeft geërgerd. Ik was een eenigszins speelsch verloofde en had haar gevraagd, welke dwaasheden zij voor onze liefde in staat was te doen. Zij haalde de schouders op en met een gebaar dat beduidde: ‘Hoe kunt ge zoo iets vragen?’ antwoordde zij vrijmoedig:

- ‘Geen enkele.’

Slechts toen mijn voorhoofd betrok, voegde zij er aan toe:

- ‘Maar al de rest.’

Nu eerst lijkt me dit een trek, die mij klaar had moeten doen zien in een neiging naar het avontuurlooze en het onbewogene, waarin ik, trots mezelf, iets kleinburgerlijks, een welbehagen en een veiligheid in het middelmatige, terugvind.

Maar wat gaat er eigenlijk in mij om, dat ik zoo koel en bijna hooghartig over mijn gezellin kan oordeelen? Het was mij toch steeds welgevallig met de moeder van mijn kinderen, zoo altijd aan zichzelf gelijk en zoo vergroeid met haar huiselijke plichten, den tijd te deelen, dien ik binnenshuis doorbreng. Bij nadere bespiegeling ben ik geneigd

het gevoel, dat mij aan haar verbindt, als een soort van goedertierenheid te beschouwen, die aan de gewoonte haar voornaamste deugd ontleent. Gewoonte! Ziedaar het woord, dat mij onder de pen komt, terwijl ik denk aan wat mij van de liefde mijner twintig jaren is overgebleven. En zij mijn vrouw, waar is er haar hart op dezen oogenblik aan toe?

Had zij tenminste iets van haar levenslust gered, iets van haar jeugd weerhouden, alvorens die stilstaande vijver met lisch en kroos te worden, waarop geen zon of ster een reis beginnen kan.

Hoe ben ik dan heelemaal anders! Ik schrijf dit neer als een loutere vaststelling, waarin geen de minste hoogmoed is gemengd. Mijn vrouw en ik zijn mettertijd meer en meer onszelf geworden, ik weet het. Niets vervalscht meer het grondige wezen der menschen dan het enthousiasme van twee jonge verloofden en hun grenzeloos vertrouwen in de eigen deugden. Zij maken zich gereed om naar droombeelden te leven. Een tijd lang valt het hun niet zwaar de zelfstandige neigingen te onderdrukken om slechts één te zijn in zoenen en zinnen. Doch er komt een dag, dat dit zelfbedwang lusteloos stemt. Het eerste verraad wordt in een omarming gepleegd. Het hart heeft zich losgemaakt. De geest is al bezig met dingen, die sterker zijn dan liefde-trouw en die de ingeboren passies en ondeugden vleien. Het is reeds veel, als men geduld en beheersching genoeg bezit om zich slechts langzaam aan den onverbiddelijken drang van de eigen natuur over te geven.

Welnu, ik ben drie en dertig jaar oud en ben

weer de zoon van mijn overleden vader geworden. Tevergeefs heb ik zijn hebbelijkheden en kwaliteiten bespot. Elken dag zie ik klaar in nieuwe drijfveeren en handelingen, die mij van hem zijn gekomen. Dat ik tot een soort van ontdubbeling in staat ben en mij zelf als een derde kan gadeslaan, verandert niets aan de zaak. Observatievermogen en daadkracht zijn gansch verscheiden verschijnselen en het is wellicht een verre gaande zwakheid bekennen, als ik zeg, dat de kennis van zijn en mijn hartstochten mij hun beheersching niet gemakkelijker heeft gemaakt. Wel integendeel. Ik heb er soms wellust en hoogmoed uit geput.

Mijn vader dan vervulde een gering beroep met zoo eigenaardige verdiensten en zoo aanmatigend talent, dat hij thans nog in dit dorp als een legendarische figuur wordt beschouwd: hij was nochtans maar veldwachter.

Ik zie hem nog op zijn Zondagronde links en rechts deelnemen aan een herbergspel, als de tegenpartij sterk genoeg was. Ik zie hem nog bij die mastklimming. Hij moest de orde handhaven. Geen der klimmers kon den top bereiken. Hij speelde zijn tuniek uit en onder luid gejuich haakte hij zelf de hesp van den ring. Moeder had een ander oordeel over de waardigheid van de openbare macht en noemde zijn gedrag een schande. Het is waar, dat hij zich nimmer stoorde aan haar oordeel.

Ook met zijn ambtelijke voorschriften nam hij het niet bijster nauw. Hij aarzelde nooit de onschendbaarheid der woning als doode letter te beschouwen, wanneer een dronkaard ergens

baldadigheden uithaalde. Een aftroeving vond hij doelmatiger dan een proces-verbaal.

Kobe Schepens had eens vrouw en kinderen afgeranseld. Mijn vader gaf hem op zijn beurt zoo'n roefeling, dat Wieske Schepens en haar jongens riepen: 't Is genoeg!' - Ik heb maar in het eigen gemoed te schouwen om te weten, dat een al te gevoelige teederheid bij hem de bronader was van de buitensporigste uitbarstingen van geweld.

Dezelfde heftigheid kenmerkte trouwens meer bewegingen van zijn gemoed. Van burgemeester of schepenen duldde hij geen opmerkingen, - hij was als een regeerder-bij-de-genade-Gods, waarin natuurlijk besloten ligt, dat hij van iedereen een onvoorwaardelijke onderwerping eischte. Van geringe afkomst, had hij te weinig en te gebrekkig onderricht genoten om ook in den letterlijken zin een *verlicht* tyran te zijn. Hij had er echter den oogopslag van en had het bewustzijn, dat zijn veldwachterstaak een belangrijke zending was.

Eens in Augustus, toen de oogst buiten stond, zag ik hem 's avonds, kin vooruit, wenkbrauwen hoog, den komenden nacht peilen en den hals gestrekt met het hoofd in de lucht voelen, terwijl hij ter hoogte der schouders duim en wijsvinger over elkander wreef. 'Er is onweer op komst,' zeide hij nadenkend, 'en 't zal voor ons zijn.' Op den zelfden stond vlamde een bliksem achter de kerk.

Mijn moeder, die met het avondeten klaar was, riep ongeduldig op ons beiden. Mijn vader gebod haar alleen het maal te gebruiken en nam mij met

zich mede. Ik liep naast hem en zag hem zwijgen met beangstigenden ernst. Mijn hart klopte luid van verwachting en ik had het gevoel, dat iets gewichtigs gebeuren zou.

De koster woont tegenover de kerk. Vóór zijn deur hielden wij stil. Mijn vader klopte aan met de zelfbeheersching, die hij steeds in groote spanning bezat. De koster zelf deed open.

- 'Lui de stormklok,' gebood mijn vader droog.

- 'Waar brandt het?' vroeg de man, gereed om vertrouwelijk en babbelziek zijn nieuwsgierigheid te bevredigen. 'Waar?...'

- 'Nergens,' onderbrak hem mijn vader. 'Doe wat ik U zeg.'

Na een korte wijl, woei een lucht vol gebimbom met rukken rond den arduinen toren. De nacht was dik en ondoordringbaar donker geworden en in de boomen rond de kerk gierde een woest klotsen, waarin het trillend brons schuifelde als een noodfluit. Jong als ik was, ternauwernood twaalf jaar, bekleemde mij een angstig voorgevoel, waarin nochtans een vreugde heimelijk was gemengd om de ongemeene atmosfeer, waarin de voorbereidingen werden getroffen tegen een onbekend dreigement. Dra klonk vóór de kerk het geroep van toegelopen dorpelingen doorheen het voetgestommel. Op het oogenblik dat ik, aangetrokken door de mysterieuze verlatenheid van het kerkschip bij nacht, een portaaldeur had opengetrokken, flitste een schel licht op de ramen. Het was alsof er plotselings een gulp middagzon doorsloeg en honderd regenbogen door elkander sprongen. Ter-

zelfdertijd daverde de grond, terwijl de nacht weer donkerder van onder de zijbeuken schoot. Meteen bonkte een donderslag. Een regen van schaliën kletterde rond den toren. Toen hoorde ik mijn vader luid bevelen in het razen van het onweer. Ontzet mengde ik mij onder de boeren op het kerkplein en zag, dat de toren, van zijn leien schubben ontdaan, begon te branden tegen den hemel, die zoeven nog zwart was alsof een ondoordringbare boog roet over de wereld stond. Nooit had onder zooveel mannen bij elkaar zoo'n verslagenheid de kelen toegesnoerd. Elkeen zag naar de vlammen, die zovend in den wind rond de torenspits slingerden, en dan naar de slierten gensters, die over de omliggende huizen openwaaiden. Slechts één kant uit flapperden de vuurtongen en een heesche, overspannen stem stootte uit:

- 't Moet al af! De bosschen! De bosschen! 't Moet al af!'

Er kwam eensklaps onder de mannen een opwinding, die ze door elkaar deed stuiven om een keten te vormen, wyl eenige emmers water van hand tot hand werden gegeven. Doch onmiddellijk viel deze kindershulp stil. Onder de brandende vuurspits, ter hoogte waar de kap op de torenmuren zit, zag men twee bijlen het houtwerk doorkerven en weldra kon men in de verlichte gaten den smid en mijn vader herkennen. Na enkele oogeblikken van angstige verbazing, ploften na elkaar verscheidene strengen en klokzeelen neer. Boven, onder het vuur, zag men nog steeds den bijlzwai van den smid, terwijl mijn vader, thans beneden, den wind overriep.

Ik heb maar de oogen te sluiten om nu nog het omvertrekken van de brandende torenkap te zien. Het heele dorp, zes trossen mannen en vrouwen, hijschte zich horizontaal aan de koorden, om samen, in een op maat uitgestooten kreet, als dwergen in den nacht, die een titanenwerk volvoeren, de torennaald te doen wankelen. Toen even een vuurslang langs een der strengen kronkelde, knakte ze af lijk een draad en onder gehuil en gevloek stortten de schimmen der menschen in één warreling door elkaar, om kort nadien weer uiteen te stuiven, naar de andere groepen. Als een luchtschip dat vuur heeft gevat, plofte tenslotte de kap neer. Een hooge fontein gensters steeg tot boven den verminkten torentronk. De stank van verkolend hout en schimmel walmde verpestend. Een kwartier nadien was het vuur gebluscht en lag het dorp begraven in den razenden nacht, die eerst tegen den ochtend rustig werd.

Deze gebeurtenis gaf het dorp grooter aanzien in de naburige gemeenten. Men verhoovaardigde zich over een ramp, die men, dank zij den oogopslag van mijn vader, aan den voet van den toren had afgewacht. De loftuitingen van den pastoor, die mijn vader van den predikstoel af dankte, voltooiden zijn populariteit en zijn gezag. Geen der geleerde koppen van het dorp had een ruimeren invloed dan hij. Gaf hij een koeboerken den raad het hooien te vervroegen, gansch de parochie hooide inderhaast. Zeide hij, dat een beetenjaar op komst was, dan werd als een gek aangezien, die geen beeten zaaide.

Tot op zedelijk gebied toe oefende hij een onge-

meen scherpen invloed uit. Zijn eigen gedrag was allesbehalve voorbeeldig. De jeugdige boerinnen, met wie hij tusschen vier oogen handel had, bewaarden echter over zijn meesterschap een bescheidenheid, die slechts verklaarbaar is door de onderworpenheid, waartoe hij ze dwong. Waar hij voorbijgegaan was, heerschte er trouw. Een plichtvergeten echtgenoot, die door hem was gevallen, zou door geen ander meer in verzoeking worden gebracht. Hij waakte over haar, eenmaal dat hij zijn roes had afgebroken. Eens ging hij zoo ver een zwakke vrouw onder de oogen van haar bedrogen gade de les te lezen. Op de buitensporigheden van mijn vader na, was ons dorp alzoo betrekkelijk streng van zeden: eigenlijk was hij een der weinigen, die het misnoegen kende van een ongeregeld leven. Dat is wel een trek van hem: uit zijn matelooze driften en karakterfouten nog iets deugdelijks te bouwen, wyl hij aldoor handelde.

Hij had het bewustzijn van zijn overwicht, en, eigenaardig verschijnsel, er mengde zich in dat weten een zekere droefgeestigheid. Zijn hoogmoed was gestreeld en terzelfdertijd begoochelde hij zich niet over de ijdelheid van al die glorie. Er is voorzeker niemand buiten mij, tot wien hij zoo hulpeloos en aarzelend heeft geglimlacht, toen ik, ouder geworden, hem begon gade te slaan en zwakke voegen ging zien in zijn karakter. Hij beminde mij en sloeg mij op den schouder, terwijl hij zeide:

- 'Gij zult geleerd zijn. Gij zult sterker zijn dan ik.'

Arme man, gelukkig is hij hier niet meer. De geleerdheid, die, in zijn oogen, de leegte moest

vullen, welke soms zwelt in de ziel, heeft niets geweerd. Zij heeft bij mij, daarentegen, vaak het pijnlijkst beseffen gescherpt. De vele uren, die ik aan haar besteedde, hebben maar al te dikwijls mijn daadkracht geschaad. Hij tenminste was doortastend. Tot zijn gulzigheid, zijn zinnelijkheid toe zouden hem tot geluk hebben gestrekt, indien na het slagen en genieten, hem niet een onbestemde bezinning diepen walg had ingegeven en de vrucht van zijn kloekmoedig doen had bedorven.

Zelfs zijn wraaklust deed hem groote dingen verrichten. Door de dorpingen gevreesd en bemind, werd hij door de gemeenteregeerders benijd en gehaat. Het was niet moeilijk, mijn vader op reglementsovertredingen te betrappen en er hem grieven van te maken. Het was nog gemakkelijker hem in zijn stoffelijke belangen te treffen, - door hem allerlei bijwinstjes te onttrekken. Zoo verdiende hij een flinken stuiver met een waakzaam oog te slaan op het jachtgoed van een stadsnotaris. De gemeenteoverheid achtte het zich tot plicht tegen deze corruptie van een wetsdienaar op te komen. Mijn moeder, te week gemoed, weende over haar acht kinderen, terwijl mijn vader de raadsleden hartgrondig doch uit de hoogte misprees en ongestoord zijn weg ging.

De burgemeester echter zou hem met de intuïtie der verbolgen sluwheid beter kwetsen. Hij had immers wraak te nemen over een giftig grapje, dat booze tongen geheel hadden verzonnen. - 'De sjampetter commandeert bij de vrouw van den burgemeester.'

Mijn moeder had hem buiten weten van haar

man aangesproken en hem geklaagd, dat haar groot huisgezin niet meer recht te houden was zonder bijverdienste. De burgemeester ontbood mijn vader en grinnikte in een glimlach:

- 'Uw vrouw is bij mij komen weenen. Voor anderen weet gij altijd raad. 't Is natuurlijk moeilijker u zelf uit den slag te trekken... Wat moeten wij doen voor u?'

Het linkeroog van mijn vader was begonnen te trillen, zooals altijd, wanneer hij peinsde met heftigheid. Zonder één woord te spreken had hij den burgemeester verlaten. Toen mijn moeder hem zag naderen, rechter en langer dan ooit in zijn gespannen pezigheid, en met een zwaai van zijn stok een houw grashalmen zag vellen, werd zij wit en zeide ontdaan:

- 'Och God! Och God! Och God!'

Hij eischte van de ongelukkige vrouw, dat zij zijn benoeming tot veldwachter tusschen oude papieren zou zoeken. Zij weigerde, door snikken en weeklagen heen. Hij lachte haar zoo lang uit, ofschoon zelf door en door mistroostig, tot zij jammerend gehoorzaamde met vier schreiende kinderen aan haar rokken. Hij zelf schreef lijdend zijn ontslag op den rug van het stuk en droeg het, onderdrukt triomfeerend, aan den burgemeester.

Een maand nadien was mijn vader een 'vrij man' zooals hij het heette. Geen mensch in het dorp, die een woord uit hem kreeg en de sombere eenzelvigheid begreep, waarmede hij zich omringde. Men zag hem, den rustigen wandelaar van eertijds, als houthakker en handelaar het omliggende afzeulen. Men wist dat ons groot gezin

miserie leed en bekleeg mijn moeder, zonder er den ‘veldwachter’, gelijk men hem bleef noemen, een verwijt te durven van maken. Men bood hem een vaste werkgelegenheid aan. Hij wees ze af: ‘Ik wil mijn eigen meester blijven!’

Mijn broertje Kamiel viel rond dien tijd uit een boom en brak de ruggegraat. De smart maakte mijn moeder klein en hulpeloos. Doch in de herinnering zie ik nog met bewondering het mannelijk gelaat van mijn vader, waarop het leed en de moed met elkander worstelden. Onder het toeklemmen der tanden had hij den kinnebak breed gemaakt. Water zwol in zijn oogen. Hij sloot de oogleden. Van onder de wimpers braken twee tranen, die hun weg vonden, zonder dat een spier van zijn gelaat vertrok. Slechts zijn trekken waren hard en scherp geworden. Toen hij de oogen weer opende, stonden zij diep en glanzend als van een vreemde dronkenschap.

Een uur na de begrafenis van mijn broertje, hakte mijn vader reeds hout met de slagbijl. Verbeten droefenis en razernij gaven hem een kracht, die met de stilte rond zijn hooge gestalte een indrukwekkende atmosfeer schiep.

Hij was alreeds weer bezig met zijn wraak. Een jaar nadien kwam een knecht in huis. De houthandel werd bloeiend. In den grond was mijn vader nimmer geldzuchtig. Hij wilde nochtans meer en meer. Ik werd twintig en moest te Brussel bouwkunde studeeren. Hij eindigde met onder de rijken van Hamme te worden geteld. Het ontsnapte mij niet, dat hij langs binnen brandde om met den burgemeester eens af te rekenen en hem te zeggen:

‘Kan ik iets voor u doen?’ Zijn wraak was al te volledig om ze nu eindelijk niet eens in een confrontatie onder woorden te brengen. Maar was het een soort van kieschheid of een bij voorbaat doorgronden van de zelfvernedering, die in deze vreugde zou liggen, vast was het, dat hij aarzelde om zelf een gelegenheid te zoeken, waarbij zijn hoogmoed zou jubelen. Een man als hij moest lijden onder zijn besluiteloosheid. Hij heroverde slechts zijn rust, toen hij zijn wraakgevoel op vrij waardige wijze had gelucht. Een afvaardiging van boeren had hem een plaats op de verkiezingslijst aangeboden. Met schijnbaren eenvoud wees hij het voorstel af:

- ‘Mijn zaken nemen mij te veel in beslag.’

Hij deelde sigaren rond, schonk wijn en dronk zich dien dag zoo opgewekt, dat mijn moeder van verteederung weende. De afvaardiging vertrok dronken, al jammerend, dat zoo'n man aan het hoofd der gemeente had moeten staan.

Hij nochtans knikte neen. Kort daarop begon hij zich op den dood voor te bereiden met een aanvaarding, die mij van zoo'n man der daad verwonderde. Hij deed zijn eigen kist timmeren uit ouden eik en stierf met een helderheid van geest, waarin hij woorden sprak, die mij niet meer verlaten:

- ‘Heb ik iets in mijn leven gedaan? Ja? Zegt gij ja? Uw broers en zusters zouden zonder mij ook groot zijn geworden. Ik weet niet, wat dat is bij mij. Maar er zit in mijn hoofd zoo iets als een gedachte, dat ik mij veel moeite heb gegeven voor niets. Zwijg mij van ons beetje geld. Voor u gezevenen is het bijkans niets. Ik heb orde gehouden

in de gemeente, onder u allen. Ik vraag mij nu af waarom? Ik heb precies mijn tijd verloren. Ik was niet geleerd. Er is iets, dat ik niet heb geweten. Maar wat? Ik ben een groote moei-al geweest en in den grond heb ik mij niets van de wereld aangetrokken. 't Is zot natuurlijk: maar ik ben maar wijs geweest, als ik zat was. En nu ik de pijp aan Marten ga geven, is het weer precies, alsof ik zat werd. Verstaat gij dat? Ha, zat zijn, zat zijn!... Een zatterik weet er meer van. Kom, laat ons samen een kruis maken.'

Eigenlijk valt het niet te verwonderen dat mijn vrouw en ik het niet eens zijn over de schoone figuur van mijn vader. Zij spreekt mij niet tegen, wanneer ik met vuur sommige trekken van hem doe uitkomen. Zij zwijgt eenvoudig. Doch ik vergis mij niet over de schakeeringen van haar zwijgen. Wanneer zij niet met een of andere afleiding van huiselijken aard blijkt geeft van onaandachtigheid, dan kan ik in haar mondhoeken de plooi zien glimlachen, waaraan ik duidelijk haar afkeuring herken. Zijn autoritair karakter, met een overgevoeligheid als keerzijde, zijn hoogmoed, gestoffeerd met het besef van zijn beperktheid, zijn zinnelijkheid, die in walg oversloeg, zijn wraaklust met een hang naar waardigheid, zijn levenslust en daadvaardigheid, die culmineerden in een gevoel van nutteloosheid, dat alles wijkt te veel af van de middelmatigheid, waarin zij zichzelf spiegelt. Alsof men niet des te meer mensch was, naar er meer ruimte ligt tusschen de tegenstrijdige krachten van geest en hart, lichaam en ziel.

Gelijk mijn vrouw tegenover de gedachtenis van mijn vader staat, zou zij wellicht ook staan tegenover mij, indien iemand aan haar zijde haar den zin van mijn doen en laten deed opmerken en overwegen. Doch zij ziet mij maar ternauwernood meer. De tijd is voorbij, dat de liefde mijn deugden scherpte. Hoezeer ik ook op mijn vader gelijke, er ontbreekt mij het deel der volharding in de daadkracht, dat de zelfontleding heeft opgeslorpt. Nochtans, zooals hij loop ik de streek af en weet mij van veel sympathie omringd. Onze boeren hebben een fietsclub: ik rijd met hen naar de verre gehuchten, draag als zij een groene pet en papieren rozen en tracteer in de herbergen. Nooit heb ik een paard bezeten. Een goedgezellige pachter leent mij een van zijn zware Brabantsche hengsten, wanneer de Vereeniging van Sint Marten, achter de hoornblazers, door onze hooge olmendreven haar omgangen leidt. Ik sta aan het hoofd van het weldadigheidsbureel, ben bestuurslid van de muziekvereeniging Sinte Cecilia, behoor tot de jury van onze vrij groote jaarmarkt.

De gemeene man stelt mijn omgang des te meer op prijs, - wanneer ik op zijn penskermissen met hem worsten en karbonaden eet, - daar hij weet, dat ik ook aanzit bij de notabelen, zoowel bij den dokter als bij den notaris, en dat ik ontvangen word op het kasteel, waar ik een zijvleugel heb verbouwd en de vijvers heb ontworpen. Hij noemt mij een gelukkige heer, die alle groote bouwwerken uit het omliggende uit te voeren krijgt. Hij vertelt met fierheid, dat de onderpastoor, die mijn vriend is, Latijn spreekt met mij.

En inderdaad, mijn leven is gevuld. Ik voel in mij een drang en een drift, die zelden zijn verzadigd en altijd weer hongeren. Met duizend wortelen ben ik aan alle vreugden gehecht. In geen enkel hart van deze streek groeide er een lust, dien 'k niet verlangend heb gehuwd. Mijn armen omsloten reeds ontelbare gestalten. Gedronken heb ik en genoten.

Doch zal ik wel tot het einde toe opnieuw kunnen beginnen? De geneuchten, die voorbij zijn, wegen soms zwaar op een ziel. Daar is alreeds mijn huisgezin, waarvan ik blijkbaar den rijkdom heb uitgeput. En ik vrees, niet zonder beklag over mijn vrouw, dat zij hem niet meer vermag te vernieuwen.

[III]

EEN tante van mijn vrouw heeft zich destijds uit de familie gesloten door haar huwelijk met een student, die misloopen heette, omdat hij zijn studies had afgebroken. Hij was aan een dagblad gegaan, met de vooropgezette bedoeling bij de eerste gelegenheid een politieke rol te spelen. Haar vader hield er nog patriarkale opvattingen op na: hij noemde hem een ‘gelukzoeker’, wat een veto tegen haar huwelijk betekende.

- ‘Er is maar één weg om er in de wereld te komen: die van de volharding in het werk. Uw student begint met een desertie. Het einde zal zijn: ellende.’

Onze hartstochtelijke tante was één-en-twintig en trouwde zonder ouderlijke toestemming. Ik zelf was toen nog niet in aanraking gekomen met haar nicht Claudia, die denzelfden leeftijd heeft. Vier jaar later, toen wij verloofd waren, drong nog het schandaal van dat huwelijk tot mij door, want in de familie van mijn vrouw vergeeft men niet licht, dat gevoelsimpulsies het winnen van redelijk overleg. Tante Emma werd tehuis niet meer ontvangen. Haar veel oudere zusters, uit een eerste bed, stelden geen belang in het eigenzinnig meisje, dat te zamen met haar eigen kinderen was geboren. En aldus was zij bijna vergeten geraakt.

Het lot heeft echter ironische wisselingen. De ‘gelukzoeker’ deed eenige wispelturige sprongen: van de krant in een ministerie, van het ministerie in het parlement, van het parlement opnieuw in het ministerie, dat van Koloniën, waar hij thans de jongste directeur is. Het duurde lang eer de familie zich de kleine Emma herinnerde, maar niet zoodra

was haar echtgenoot tot zijn decoratieve post bevorderd, of zij draaide op eerbare wijze bij. De verzoening was pas geschied, toen Emma's echtgenoot met zijn minister de koloniale toestanden ter plaatse bestudeeren moest en voor zes maanden naar Congo vertrok. Wat bij deze afreis tusschen Emma en haar man is voorgevallen, is mij onbekend. Wel weet ik, dat zij haar vader heeft gevraagd, of zij voor goed met haar vijfjarig zoontje mocht naar huis terugkeeren, - wijl zij haar man wilde verlaten. Dat zij tegen ieders raad in een eerste maal had gelijk gehad, was een smaad, dien de oude man weder beleefde. Nu zij wilde scheiden van iemand, die zijn weg had gemaakt en zich had gerehabiliteerd, was het, alsof zij opnieuw een valstrik aan zijn vaderlijke wijsheid legde. Hetzij vrees zich opnieuw te vergissen, hetzij aartsvaderlijke eenvoud, hij antwoordde met één zinsnede:

- 'Men verlaat den vader niet van zijn kind.'

Het is dan, dat zij zich met een brief tot Claudia heeft gericht. Mijn vrouw heeft mij het schrijven overgereikt. Ik heb er met de grootste belangstelling ontgoochelde zinnen uit gelezen als deze: 'Mijn man is weg. Er is een steen van mijn hart. Niet meer aan zijn zijde wezen is al wat ik nog kan vragen. Als ik over zes maanden weer moet begraven zijn onder zijn dak, wil ik evengoed nu vaarwel zeggen aan het leven.' Verder beriep zij zich op Claudia's oude vriendschap, om bij ons tijdelijk te komen inwonen. Zij schreef daaromtrent vrij vaag, bepaalde niet hoelang zij hoopte bij ons te blijven en wat haar verdere plannen zouden

zijn. Maar ik moet bekennen, dat die onbeslistheid mij niet onaangenaam was. Dat beetje mysterie, ook over de oorzaken van haar scheidingsbesluit, boeide mij zelfs en het sceptisch schouderophalen, waaronder ik Claudia den brief teruggaf, vertolkte mijn ware gedachte niet. Ik bespiedde zorgvuldig met een schuinen blik het aangezicht van mijn vrouw:

- 'Zij heeft ongelijk natuurlijk,' begon zij zelf. 'Van haar man weggaan? En haar kind? Kijk, we kunnen haar wel helpen, maar we hebben slechts twee kinderbedden.'

- 'Dat niet alleen,' speelde ik met een beetje boosaardigheid den weerbarstige.

Ik houd van alles, wat den sleur van alle dagen onderbreekt. Mijn vrouw daarentegen heeft steeds veel moeite om uit haar geslotenheid te treden. Zet zij den voet op de wereld, dan is zij lijk de slaper, die wakker schiet en, kribbig nog, zich haastig afvraagt: Wat is er niet in orde? Elk vreemd bezoek doet haar twintig kleinigheden ontdekken, waaraan zij het belang geeft van groote hinderpalen. Het beste middel om haar overdrijvingen tegen te gaan, is nog op het stuk der bezwaren op te bieden.

- 'Drie kinderen, die 't huis overhoop zetten, drie in plaats van twee. Vormelijkheid aan tafel. Gij zijt niet gespraakzaam. Wie anders zal uw ongelukkige tante moeten onderhouden dan ik? En dat ware het minste. Maar hebt gij lust de familie tegen ons op te zetten, grootvader onder andere? Ik zie niets dan moeilijkheden tegemoet.'

Zij sprak mij niet tegen en liet zich zelfs een

verveeld ‘t Is waar’ ontvallen. Ik zag in haar blik, dat zij neigde om in een worp den last der bezwaren van zich af te gooien. Derhalve vermenigvuldigde ik mijn opmerkingen:

- ‘Overigens verwondert het mij, dat gij die scheiding zoudt bevorderen....’
- ‘Integendeel,’ onderbrak zij mij kort. ‘Wij moeten haar toch helpen!’
- ‘Weihoe?....’

Zij vergenoegde zich met als antwoord den vinger te leggen op dezen passus in den brief: ‘Ik kan mij niet meer schikken in het huwelijk en weet niet, waar er voor mij een weg is. Bij u tenminste zou ik verademen. Gij zoudt mij spreken van God en, mij dunkt, dat ik het mij zou laten welgevalen.’

- ‘En dan Claudia?’ vroeg ik, alsof ik niet begreep.
- ‘Gij ziet wel, dat zij niet meer vijandig staat tegenover den godsdienst.’
- ‘Wat beteekent zoo iets?’
- ‘En als zij zich bekeerde? Als onderpastoor Berrewats invloed kreeg op haar?’

Misschien kan haar ook het voorbeeld van een katholiek gezin heilzaam zijn. In elk geval is de naam Gods onder haar pen gekomen. Zij heeft ons noodig. Zullen wij ze laten overkomen?’

Alsof ik met tegenzin mijn eigen voorkeur onderdrukte, heb ik toegegeven. Derwijze kon ik mijn vrouw de verantwoordelijkheid laten voor een bezoek, dat mij als nieuwigheid in ons dorpsleven aangenaam is en mij door zijn atmosfeer van ongelukkig huwelijkservaren belangstelling in-

boezemt. Ziehier dus tante Emma en haar zootje Herman in ons landhuis onder dak.

Ik had haar verwacht als een terneergeslagen vrouw, bezweken onder de plagerijen en vervolgingen van een hardvochtig man, die een goed deel van haar veerkracht had gefnuikt. Als ik mij genoeg voorstelde van haar bezoek, dan was het niet haar te moeten opbeuren. Dit vooruitzicht was zelfs het minst aangename van de nieuwigheid, die zij in ons gezin zou brengen, want troosters-deugden liggen weinig in mijn natuur en ik bezit geen enkele gave van ziekenverpleger, laat staan van zielezalver. Ik had mij dan ook voorgenomen slechts weinig van mijn belangstelling te laten blijken en mij vrij ver op afstand te houden.

Ik had mij echter vergist. Ik had het goed gevonden bij haar aankomst afwezig te zijn. Toen ik haar voor de eerste maal ontmoette, had zij reeds gelegenheid gevonden om zich bij ons in te richten, alsof zij nooit meer zou heengaan. Zij kwam van haar kamer. Zonder dat een trek van haar aangezicht bewoog, begroette zij mij met een vluchtigen handdruk onder het noemen van mijn voornaam, - de familiebetrekking scheen haar een uitdrukkelijke voorstelling overbodig te maken. Met een beslistheid, die mij verraste, trad zij vóór ik iets had kunnen zeggen op Claudia toe, omhelsde haar en sprak:

- 'Het is hier een prachtige omgeving.'

Zij werd onmiddellijk gewaar, dat ik haar met verwondering observeerde. Gereed om te vertrekken, had ik een bouwplan in de hand. Ik ging het neerleggen, toen zij mij weerhield:

- ‘Het zou mij waarachtig spijten, moest ge uw werk om mij laten wachten. Ik had het liefst van al, dat gij naar mij niet omzaagt en uw leefwijze niet veranderde. Ik vrees, dat gij nog last genoeg met mij zult hebben.’

Zij sprak eenvoudig, zonder coquetterie, die op tegenspraak aast. Het beviel mij, dat zij zich niet diep ongelukkig voordeed. En misschien om haar te behagen, wilde ik haar voldoening geven. Ik kuste Claudia - over mijzelf een beetje verwonderd, want ik doe het slechts zelden wanneer ik het huis verlaat.

Al fietsende dacht ik: ‘Is dit de vrouw, die niet weet waar er voor haar een weg is?’ Ik riep mij weer haar figuur voor den geest en peinsde: ‘Zij is mooi in haar waardigheid. Zij gelijkt op een voorbarig ernstig schoolmeisje met verlof.’ In geen geval zag zij er uit als een gehuwde vrouw, die uit smartelijke overspanning den strijd met haar echtgenoot en haar familie aanbond. Tevergeefs zocht ik of niets in haar beheersching een uiterste inspanning verried om het verdriet terug te drijven, maar ik herinnerde mij niets in haar stem dan een eerlijke zekerheid.

Onwillekeurig vergeleek ik de wijze, waarop zij zich in den tegenslag gedroeg, bij Claudia's natuurlijke klaagzucht over onbelangrijke tegenvallertjes. Een kleine verbittering tegen mijn vrouw rees in mij op. Doch spoedig week zij voor een gevoel van welbehagen. Ik beloofde mij tehuis het schouwspel van een vrouw met weerstandsvermogen. Ik kwam terug op het besluit, mij op afstand te houden ofschoon ik de gedachte ver-

wierp, dat tante Emma's terneergeslagenheid ik weet niet welk buitenkansje was.

Den zelfden avond en de volgende dagen keerde ik vroeg naar huis, zonder mij bij vrienden of herbergkameraden op te houden, zooals ik anders wel vaak doe. Ik vond tante Emma zich inspannende om mijn vrouw te doen vergeten, dat er twee personen meer waren in het gezin. Blijkbaar gaf zij zich rekenschap van Claudia's knorzucht en meende zij, dat iets in haar humeur viel goed te maken. Zij gedroeg zich lief en gediensig, trachtte haar voor te zijn met tal van kleine toebereidselen voor het avondeten. De vaardigheid van hun vier handen schiep een bedrijvigheid, die de atmosfeer van de woonkamer veraangenaamde. Dat mijn vrouw er af en toe een bezorgd gezicht bij zette, scheen mij des te meer misplaatst. De voorkomendheid van tante Emma en Claudia's ernst kwamen mij voor als een vreemde verwisseling van de rollen, die mij boos tegen mijn vrouw zou hebben gestemd, indien ik niet hartgrondig had gewenscht liever een gemakkelijker samengaan te bevorderen.

Ik trok mij daarom de kinderen aan. Jan is vier jaar oud, Suus vijf, hun neefje Herman ternauwernood iets ouder. Lastige leeftijd, waarop de eene precies het speelgoed wil, dat de andere ter hand neemt, geschreeuw en tranen stelt tegenover geroep en waterlanders, zoo niet vuistslagen en stampen. De meeste herrie kwam van dit volkje, dat slechts voor enkele stonden door tante Emma's raadgevingen of Claudia's donkere blikken werd in bedwang gehouden. Het eenvoudigste leek mij hun

spelletjes te ordenen door er zelf deel aan te nemen. Er was een tijdlang kraaiende kindervreugde in huis. Het aangezicht van mijn vrouw werd milder en zelfs stralend. Ik meende te zien, aan een glimlach van tante Emma, dat zij mijn bedoeling had begrepen. Ik gooide haar een bal toe en wilde haar in het spel betrekken. Zij ging echter op mijn tactiek niet in en gaf hem ernstig aan de kinderen. Ik verdubbelde aan speelschheid. Ik stoeide zoo heftig met hen over het tapijt, dat Emma en Claudia, toen zij elkaar aanzagen, een glimlach niet konden onderdrukken. Er was een eerste laag ijs gesmolten. Tante Emma bedankte mij met een blik. Ik maakte een klein, afwijzend gebaar. Deze woordelooze ruggespraak scheen mij het begin toe van een verstandhouding, die mij overdreven veel genoeg deed.

De geringste geheimenis tusschen een vrouw en een man geeft hun een neiging naar afzondering en is hun een reden om een verdere vertrouwelijkheid te scheppen. Zoo tenminste ging het mij. Ik was verlangend om uit tante Emma's mond de peripetieën uit haar leven van gehuwde vrouw te vernemen. Nochtans vermeed ik zorgvuldig ieder woord dat, in het bijzijn van Claudia, de scheiding ter sprake kon brengen. Gewis, er was bij mij een natuurlijke kieschheid, die mij weerhield te zinspelen op gemoedsproblemen waarover tante Emma zelf het stilzwijgen bewaarde. Maar meer nog onderdrukte ik mijn weetgierigheid, omdat ik wel wist, dat een hart zich slechts ten volle opent van mensch tot mensch. Ik vertrouwde er op dat ik, mits den tijd af te wachten na den welken ik op

natuurlijke wijze met tante Emma alleen zou kunnen zijn, confidenties zou ontvangen, die de aanwezigheid van Claudia zou hebben beperkt tot een dood relaas van feiten, zonder de diepe rechtschapenheid der gedachten en gevoelens, welke alleen inzicht geven in een ziel.

Alvorens dus deze gebieden der verzwegen realiteit te betreden, spande ik mij in om in huis de levendigheid te onderhouden, die vriendelijke banden legt en voorkomt, dat iedereen op eigen hand gaat peinzen of in verveling vervalt. Ik bracht er Claudia toe, die, dank zij tante Emma, nu de handen al eens vrij kreeg, weer het klavier te openen. Zij speelde, met afwisselende vlagen van vreugde en kribbigheid, wijl haar arme vingers zoo stijf waren geworden. Ik overstemde haar met de bewering, dat het goud van mijn keel in lood was verkeerd en dat ik niettemin zingen zou en wat in maanden niet meer was gebeurd, deed zich weer voor: ik zong begeleid door Claudia. Tante Emma onderwijl wist goed haar indrukken te verbergen. Ten hoogste kwam rond haar mond een trek, die eer bitter dan droevig was.

Zienderwijze werden wij kameraden. Wij beleefden aan elkaar het oppervlakkig plezier, dat op den zelfkant van onze gewoonten en zorgen lag. Zoo waren wij glanzend, alsof over ons dieper wezen een laag zilverpapier was uitgestreken. Ik zelf vermeed zorgvuldig thans aan dit luttel siersel te raken en putte uit onzen omgang een behagen, dat mij binnenshuis deed blijven zooveel als mijn dagtaak het mij toeliet. Ik genoot van deze intimiteit: zij maakte mij Claudia minder streng en deed

tante Emma rijpen voor de overgave van het vertrouwen, die ik nastreefde.

Ik kon er mij eerst goed rekenschap van geven, toen na een vijftal dagen, mijn vriend, de onderpastoor Berrewats, als naar gewoonte zijn Donderdagavond bij ons zou komen doorbrengen. Te oordeelen naar den milden toon, waarop Claudia tante Emma op zijn bezoek voorbereidde, begreep ik dat zij van hem een oplossing van het scheidings-probleem verwachtte, - hetwelk zij evenwel zelf niet aanroerde. Ik, van mijn kant, zag niet met het gewone genoegen zijn gezelschap tegemoet. Bijna ging ik hem beschouwen als een ongewenschten bezoeker, die den geheimzinnigen groei der bekoring, zoo niet kwam breken, dan toch gedurende een avond in den weg zou staan. In den grond was ik ook over mijzelf mistevreden, omdat ik een oude vriendschap zoo licht als ongelegen kon aanzien.

Om de waarheid te zeggen, vond ik hem, nu ik hem aan een vrouw zou moeten voorstellen, bijna te zorgzaam over zijn persoon. Hij draagt zijn soutane met een iets of wat te losse sierlijkheid. Ik zeg niet, dat hij zich inspant om een hem eigen hoofscheid van taal, iets rustigs en voornaams in toon en gebaar ten toon te spreiden, maar zeker is het, dat de glimlach, die hem nooit verlaat, een veroverd bezit is, want ik weet te goed, dat in gemoede een ingeboren ernst hem misschien te veel bewerkt. Zoo vestigt hij wellicht wat zeer de aandacht op zijn uiterlijkheid, terwijl hij slechts weinig bloot geeft van zijn innerlijken rijkdom. Niemand is bescheidener dan hij over het eigen

gemoed. Het is, alsof hij het mistrouwde. Ik heb altijd kunnen vaststellen, dat hij de gaven des geestes een zekeren voorrang gaf op die des harten, waar het op hun ontwikkeling aankwam. En nochtans, van nature uit is hij zoo gevoelig, dat ik eenige vooropgezetheid meen te zien in zijn ijver om zijn gemoedsbewegingen te onderdrukken en zich een beetje dor voor te doen. Of is dat het gevolg van zijn studie? Hij heeft aan de universiteit te Leuven den titel van doctor in de Oostersche talen behaald. Voorzeker zou hij een belangwekkender post bekleeden dan die in onze gemeente, indien hij zich, terwille van zijn studie, niet door een oom, die kanunnik is, dicht bij de Brusselsche bibliotheken in een schuiloord had doen plaatsen.

Hij kwam en was onmiddellijk innemend. Hij weigerde zijn zware sigaren te rooken en liet zich overhalen een cigaret aan te steken. Vaak raken wij in gewichtige gesprekken van metaphysieken en godsdienstigen aard verward. Thans voerde hij bescheiden en met gemak het gesprek over de gebruiken van onze boeren. Hij was onderhoudend op zijn rustige wijze en ik was er zinneloos op belust om met hem in geestigheid te wedijveren. Ik bood hem slechts de gelegenheid om van zijn voorname wellevendheid blijk te geven, terwijl, dien avond precies, de opgewektheid mij niet afging.

Ik was verre van tevreden te zijn, toen hij, nochtans vrij vroeg, afscheid nam. Ik meende te zien, dat Claudia in haar verwachting was teleurgesteld, wijl zijn bezoek zoo luchtig over ons aller diepere bezorgdheid was heengeschoven. Er kwam echter een vonk van vreugde in haar

oogen toen tante Emma naderhand, op mijn verzoek, haar indruk gaf over mijn vriend:

- 'Een pastoor is voor mij nooit een mensch geweest, waarmee ik gewoon kan omgaan. Als kind stelde ik hem mij nooit anders voor dan in zijn goddelijke bediening. Later... (zij aarzelde even, wijl zij op het verlies van haar geloof moest doelen) later dacht ik aan een automaat, pardon Claudia... die buiten het leven beweegt. Deze geestelijke rookt een cigaret en het gaat hem goed af. Hij vertelt boeiend. Hij lacht aardig en is spiritueel. Hij is precies geen pastoor. Zonder soutane ware hij gewoon een mensch, een bekoorlijke man.'

- 'Gij zult hem door en door leeren kennen: hij is meer dan een gewoon mensch,' zeide Claudia, en zich tot mij wendende: 'Nietwaar, Karel?'

Zij had een van mijn eigen oordeelen over mijn vriend uitgedrukt, en nochtans was het mij niet welgevallig dien lof te moeten beamen. Ik forceerde eenigszins de maat en zeide op een toon, die vrij van elke dubbelzinnigheid wilde zijn:

- 'Hij is een heilige. Zijn wereldsch gedrag staat hem goed. Zijn ware natuur is echter los te zijn van de wereld.'

- 'Zoo?' sprak tante Emma, en ik onderscheidde in dat ééne woord een niet meer volgen van de ongelovige. Dit was mij een reden om zijn hoedanigheden van geestelijke nader te roemen. Ik was redeloos overtuigd, dat ik hem grootmoedig loven moest, wilde ik niet in zijn schaduw staan. Bovendien had ik de geheime behoefte mij vooraan te bevinden in haar aandacht.

Toen wij te ruste gingen, was ik geenszins over-

tuigd in mijn bedoeling te zijn geslaagd, zoodat ik ternauwernood het greintje bitterheid kon onderdrukken, dat in mijn hart rees tegen Claudia.

- 'Mij dunkt, dat Emma ons een woord uitleg verschuldigd is over het conflict met haar man, dat haar hier heeft gebracht,' zeide ik tot Claudia, alsof ik er haar een verwijt van maakte, dat tante Emma het stilzwijgen bewaarde.

Claudia peinsde en vroeg:

- 'Wat bedoelt ge?'

- 'Wel ja. Wij maken het haar hier aangenaam. Wij doen, alsof er niets abnormaals in haar toestand was. Daar net nog met Berrewats hebben wij ons gedragen, alsof hij nooit moest weten, dat zij op een echtscheiding aanstuurt. Dat wordt ten slotte een flauwe geschiedenis.'

- 'Ik begrijp niet, waarom gij opeens zoo luid spreken moet. Wat wilt gij eigenlijk?'

Claudia's kalme vraag liet mij beter het onbestemde van mijn misnoegen erkennen. Door moedwillige inspanning slaagde ik erin haar een bepaald verwijt te maken:

- 'Gij zoudt Berrewats op Emma's godsdienstig gevoel doen werken. Gij laat nochtans alles zijn loop gaan, alsof nooit iets meer in ons vriendelijk onder-onsje moest veranderen.'

- 'Kon ik dat nu reeds doen?'

- 'Neen, er moet altijd langs de kwestie weg worden gebabbeld.'

- 'Goed: ik zal met Berrewats spreken.'

Ik wilde opstuiven, doch Claudia stelde haar avondgebed tusschen ons beiden. In mij zelf erkende ik de onbillijkheid van mijn humeur en het onrede-

lijke van mijn opwerpingen. Ik zag klaar in mij zelf en wist, dat ik door mijn opmerkingen heen, er toe komen wilde, Berrewats onmiddellijk op zijn plan van geestelijke te plaatsen. Ik was ongeduldig om zelf in tante Emma's vertrouwen te treden. Ik besloot daartoe den volgenden dag een poging te doen. Deze beslissing stemde mij beter. Ik zou zelfs tevreden inslapen, omdat ik van alle verder zelfonderzoek had afgezien. In den grond wilde ik niet meer klaar zien in de stille gisting, die in mij was begonnen. Een zoete verdooving lag over mijn geweten.

Den volgenden ochtend stelde ik aan het ontbijt voor samen een wandeling naar de Duivelsschuur te ondernemen, waarvan ik reeds de bouwkundige schoonheid had geprezen. Claudia bracht er tegen in, dat de kinderen niet zoo ver konden loopen en het middageten niet op tijd zou gereed zijn. Na een tijdje over en weer gepraat, werd besloten, dat Tante Emma en ik alleen zouden gaan.

Wij liepen naast elkaar. Tante Emma had een onaandachtigen blik gewend op de olmen in het dal, die door den Zomer waren gespaard gebleven en nog groen stonden in den reeds vorderenden Herfst. Er scheen wat zon, die in den morgen niet veel kracht meer had. Een lichte tocht, waarin men de koelte der komende dagen kon voorvoelen, voerde den geur rond der aarde, die de boeren versch omploegden.

Opgewekt als ik was, bevond ik, dat mijn waarnemingen in deze gekende atmosfeer frisscher waren dan ooit en dat het seizoen mij jonger scheen dan het werkelijk het geval was. Op tante Emma's

gelaat las ik echter een onverschilligheid voor het nieuwe landschap, die mij ten eerste verwonderde na hetgeen zij over de omgeving aan Claudia had gezegd.

Ik vroeg haar, hoe zij het stelde bij ons. Zij antwoordde:

- 'Gij zijt goed voor mij. Ik stel het op prijs, dat gij u zoo veel moeite geeft om het mij aangenaam te maken. Gij doet meer voor mij, dan ik heb gevraagd en dan noodig is.'

Ik sprak haar tegen, doch zij reageerde niet. Zij stapte naast mij, alsof het haar onverschillig was, waar ik haar brengen zou. Het was dezelfde vrouw niet meer, die thuis over de kinderspelen had gelachen en zoo moedig in gezelschap voorkwam. Ik begreep, dat ik haar vertrouwen slechts winnen zou door de grootste oprechtheid en drukte haar mijn verwondering uit over haar dualiteit.

Zij had een moeden glimlach:

- 'Claudia is niet een vrouw aan wie gij u zwak kunt toonen. Zij is zelf te kloek van gemoed om iemands zwakheid niet te doen wijken.'

- 'O!' wedervoer ik met een ongeloovig gebaar der hand. 'Laten wij niet spreken over Claudia's kloekmoedigheid.'

Zij trachtte aandachtig te lezen op mijn aangezicht.

- 'Waarom niet? Ik verzeker u, dat ik mij bij Claudia opricht zooveel ik nog kan. Zij inspireert haar eigen karaktersterkte.'

Er beving mij een lust om smalend een van de kleine jammeringen van mijn vrouw aan te halen, 'Er groeit niets dan onkruid in dezen hof', doch

mijn geest wilde vooruit en ik verlangde om over onszelf te spreken:

- 'Wat inspireer ik u dan wel?'

- 'Gij? Weet ik het? Ik ben ongedwongen met u. Ik word van uwentwege een sympathie gewaar, die aan een vrouw niet licht ontsnapt. Zij ontslaat mij van tegenover u een houding aan te nemen.'

- 'Ik dank u', zeide ik geveleid. 'En als gij u geen houding geeft?....'

- 'O mijn vriend, waartoe kan het dienen een dood hart om te keeren?'

Zij had op ontmoedigden toon gesproken, maar het verslagen zijn, dat er uit bleek, ontroerde mij minder dan de gedachte, dat zij zoo vertrouwelijk op mijn sympathie inging. Ik voelde mij tevreden, alsof ik van haar hopelooze lijdzaamheid geen last kon ondervinden. Haar terneergedrukt te weten en tevens behendig genoeg om zich in het bijzijn van mijn vrouw een goed voorkomen te geven, deed mij haar een vrouwelijke plooibaarheid vinden, die mij bekoorde. In den grond kon ik mij ontslagen achten van daartegenover Claudia's armoede te stellen, haar intuïtieloosheid en preutelende stijfheid, om een geestelijk overhellen naar Emma te rechtvaardigen: ik ontgaf mij niet langer, dat mijn dubbelzinnigheid een lust naar avonturen dekte.

Verre van in de moedeloosheid van tante Emma te deelen, stroomde door mijn leden een warme kracht, die mij opgewekt maakte en mij het vertrouwen schonk, dat ik haar in een blijder gemoedstoestand zou medevoeren. Ik zeide haar, dat zij

nog te jong was om lang vrede te nemen met droefgeestig sluimeren en dat een hart altijd opnieuw tot het leven en zijn vreugde werd herboren. Ik hoorde mij spreken met een lyrisme, waarin diep medegevoel noch belangelooze toewijding waren gemengd. Speelsch voelde ik mij alleen, en de uitzichten, die ik haar opende, waren als vriendelijke beloften aan mij zelf.

Zij antwoordde niet en bezag mij met de ongeloovigheid en het beetje misprijzen, dat een pril enthousiasme aan ontgoochelden inboezemt. Ik werd er slechts overmoediger door en, misschien, uitdagend:

- 'Een mensch volhardt niet in de dingen die hem ongelukkig maken. Wie weet hoe gauw gij aan de scheiding verzaakt?'

Wij hadden reeds een gansch eind gezwegen, alvorens ik opmerkte dat zij stapte al weenend. Dat had ik niet gewild. Ik zeide voorzichtig:

- 'Excuseer mij als ik zaken heb aangeraakt, die pijnlijk zijn voor u.'

Zij maakte een teeken met het hoofd, dat ik geen schuld had. Ik voelde mij des te ongemakkelijker in mijn rol van voorbarig jubelenden vriend. Er knalden op de lucht eenige rappe schoten van nabije jagers. Een adertje zon dreef op den kruitdamp. Gedesoriënteerd tusschen mijn eigenliefde en een rijzenden eerbied voor Emma's tranen, durfde ik er haar niet opmerkzaam op maken.

- 'Gij zijt zonder ongeduld,' sprak zij na een lange poos, gedurende dewelke zij zich had hervat. 'Dat vergemakkelijkt nog het meest het spreken. Neen, ik zal aan de scheiding niet ver-

zaken. Gij zult begrijpen waarom. Mijn man is kort geleden directeur van Koloniën geworden, dat weet gij. Hoe hij het geworden is, dat niet: intrigen, leugens en lafheid, te lang om te melden. Zijns gelijken zouden u gevallen van verraad vertellen, zijn ondergeschikten van tirannie. Dat alles zou een vrouw wellicht willen weten noch zien....

Doch het is voor zijn bevordering nodig geweest dat de echtgenoot van een directeur-generaal hem beviel. Zij is hem bevallen. Het is nodig geweest voor zijn avonturen met andere vrouwen, tot typistetjes toe, dat ik buiten zijn wereld bleef. Hij heeft er mij buiten gehouden. Van mijn familie afgesneden, heeft hij mij aan mij zelf overgelaten. Verbeeldt gij u goed wat dat beteekent? Claudia zal u zeggen hoe ik als meisje een opgewekte bakvisch was: los, ondernemend, levenslustig. Als jonge vrouw was ik vol vuur en kracht. Ik hield van beweging en handeling. Kort voor de geboorte van Herman begon de stilte rond mij. Ik had zoo gezegd mijn kind om mijn eenzaamheid te vullen. En dat is niet meer veranderd. Stelt gij u dat voor?’

Te verveeld om op haar vraag te antwoorden, probeerde ik te vergoelijken:

- ‘De mannen begaan soms van die vergissingen. Ze komen er ook vaak op terug.’

- ‘Vergissing? Neen, zelfzucht. Bij hem groeit ze met den dag. Terwijl ik mij voelde roesten, zag ik hem werken, werken zonder mate. Niets mocht hem ontsnappen. Hij mobiliseerde rond zich een halve wereld, snoerde hier een mond toe met een dreigement, won daar een hulp met een belofte,

draaide elders in het raderwerk iemand die lijdzaam moest meewentelen om niet te worden vermorzeld. Mij kende hij niet meer.'

- 'Zijt gij zeker dat al zijn inspanning te uwer intentie niet was?' waagde ik op te werpen.

Zij beproefde te glimlachen, maar haar bitterheid deed haar mondhoeken trillen.

- 'Gij denkt dat ik hem leelijk maak uit spijt? Neen, ik heb den tijd gehad om zijn geweten te worden. De kieskeurigheden die hij uit zijn hart had geworpen, nam ik in mijn eenzaamheid op. Ik kreeg afschuw voor zijn grenzeloze eerezucht. Doch tevergeefs zocht ik hem bij mij te houden. Hij moest de wereld bezitten, de ongelukkige.'

- 'Gij beklagt hem. Het is zooveel als hem verontschuldigen.'

Hoe duidelijk had ik het gevoel, dat al wat ik zei conventioneel klonk en waarlijk overtuigende kracht miste. Doch onverstoort vervolgde zij:

- 'Dat is niet al het kwaad dat hij mij heeft gedaan. Sinds ik niet meer gehandeld heb, heb ik gedacht. Gedacht aan hem: hij kan niets verliezen, hij loopt achter alles, hij wil meer en meer. Al wat hij grijpt heeft op denzelfden stond geen waarde meer. Hij staat een oogenblik met een greep sneeuw in zijn handen, daarna niets meer.... Hij heeft niet eens een kind.'

- 'Maar gij hebt er een, Emma,' troostte ik. Doch plotseling bloosde ik, beschaamd, want ik had mijn lafheid herkend: nu die vrouw naar mijn wensch zonder schroom tot haar donkerste ontgoochelingen afdaalde, wilde ik haar met ellendige afleidingen terughouden. Zij peinsde een stond en dan:

- 'Ja. Het is het eenige wat mij nog aan het leven verbindt.... En dan nog....'

- 'Zeg zoiets niet,' onderbrak ik haar berispelend in een waar gebaar van opstand.

Doch onverschillig voor mijn woorden vervolgde zij op een toon van volslagen gevoelsverdooving:

- 'Mijn echtgenoot is een man der daad: geen enkele kracht laat hij ongebruikt. Welnu, in zijn hart is er nooit bevrediging. Als hij mij al mijn levenslust had laten uitleven zou ik niet even arm zijn als nu? 't Is alles nutteloos, nutteloos. Ziedaar wat mijn opperste wrok is tegen mijn man: mij tot deze erkenning te hebben gebracht.'

Er was geen traan aan haar oogen. Haar stem klonk effen, zelfs met een bitteren klem, zonder dat nog een ontroering ze beven deed. Doch deze harde gelatenheid maakte haar desolatie des te prangender en belette mij een woord te spreken. Wij waren vóór de hagen en fruitboomen gekomen, waarboven de spitse zijgevel der Duivelsschuur hoog uitsteekt.

- 'Is het dat?' vroeg Emma zonder belangstelling.

Ik knikte ja. Wij keerden onmiddellijk onze blikken af en vingden zwaarmoedig den terugtocht aan. Ik betreurde mijn eerste lichtvaardigheid en voelde mij bevangen door een onhandige generositeit. Tevergeefs zocht ik het argument te vinden, dat haar mismoed, holler dan de meest opgewonden smart, stuiten zou. Zij zag mijn bezorgde machteloosheid en alsof ik het was, die uit een moeilijken toestand moest worden gered, verbrak

zij het zwijgen met een gewilde losheid van gemoed:

- 'Kom, kom. Trek u mijn geval maar zoo niet aan. Ik wacht voorzeker op geen geluk meer. Doch anderzijds ben ik ook niet gevoelig meer voor de slagen van het ongeluk. Ik heb niets meer te geven, maar ook niets meer te vragen.'

- 'Zwijg, Emma, zwijg!' riep ik misschien wat te vurig uit. 'Deze vooropgezetheid in de wanhoop is de ergste moreele kwaal. Het is louter split en kwade wil. Maar ook daarvoor bestaat genezing.'

- 'Inkeer? Religieuze inkeer? Het recept van Claudia?' vroeg zij zonder overtuiging. 'Ik heb geloofd toen ik een kind was.'

De naam van mijn vrouw lag voor mij als een plotseling struikelblok. Zij mengt den naam Gods in alles, - wat mij vaak ergert.

Mijn vooringenomenheid jegens Claudia mistrouwend, bezon ik mij een oogenblik alvorens ik er door een krachtsinspanning overheen stapte.

- 'Misschien wel, ja, religieuze inkeer,' zeide ik volkomen eerlijk.

Ik had definitief naar de goede ingeving van mijn mildheid geluisterd. Emma liet zich zonder verlangen ontvallen:

- 'Gelukkige mensen die kunnen gelooven. Maar hoe wilt gij dat ik mij weer een geloof vervaardigen zou? Ik kan er niets meer voor doen.'

- 'Wij wel,' zeide ik snel, met een gedachte aan mijn vriend Berrewats.

Wij naderden het huis. Ik hield haar staande en, terwijl ik in een genereuze opwelling haar hand greep, voegde ik er aan toe:

- 'Emma, ik verzeker u dat onze vriendschap veel voor u vermog, als gij een al te weerbarstigen mismoed wilt onderdrukken. Laten wij een vriendschappelijk verbond sluiten. Verzamel in uw hart al uw goeden wil en ik sta er borg voor, dat uit de verdroogde gronden van uw ziel nieuwe levensbronnen zullen vloeien. Het is niet waar dat alles nutteloos is.'

Zij zag mij aan en had een glimlach, die mij niet toeliet te onderscheiden of zij gevleid was of wel ongeloovig.

- 'Geef u maar niet te veel moeite,' zeide zij gewild luchtig.

Doch reeds drong de zin van haar woorden niet meer tot mij door. De gedachte haar terzijde te staan had in mijn geest een vurigheid ontstoken, die mij met kracht aan het na te streven doel deed denken. Ik nam mij voor met onderpastoor Berrewats overleg te plegen om deze geanesthesieerde ziel weer gevoelig te maken. Ik voelde mij verlost van een troebele vreugde: ik had mijn eerste valsheid beslist afgelegd. Het eeuwig vrouwelijke, de latente verzoeking van schoone trekken en een jong lichaam, die een stond op mijn zinnen had getrild en heimelijk in mijn hoofd de dubbelzinnigheden had onderhouden, waarin verlangen en sympathie, als de tweedraad van een koord, rond elkaar waren gewonden, was geweken voor mijn betere neigingen. Dit aan mezelf te bekennen, deze verlokking ver terug te dringen, zuiverde mijn geweten en gaf mij een aandrang van louter tevredenheid. Ik ervoer de zoete kracht mij goed te weten.

Wij traden terug in huis. Ik twijfelde op dien oogenblik noch aan mijn goedheid noch aan mijn sterkte.

[III]

EMMA trok zich de kinderen aan. Zij hadden gedurende onze afwezigheid gevochten en daarna met voorbeeldige eensgezindheid baldadigheden gepleegd op de nabloeiende dahliastruiken, die nu verstreuveld en arm van bloemen stonden.

Claudia knorde op het dienstmeisje en was blijkbaar mistevreden. Ofschoon niet noodzakelijk onze wandeling er de oorzaak toe moest zijn, was ik te vol van goede intenties om niet te trachten haar genoeg te doen. Ik deelde haar de redenen mede, waarom tante Emma haar man had verlaten en gaf haar mijn inzicht te kennen onmiddellijk Berrewats van alles op de hoogte te brengen, om te beproeven haar oude religieuze kern van zijn korst te ontdoen. Claudia bleef een tijdlang peinzend.

- 'Het is goed natuurlijk,' gaf zij eindelijk toe. 'Maar ik voorzie dat zij niet zoo gauw zichzelf zal overwinnen.'

- 'Wat doet het er toe?' wedervoer ik met vertrouwen. 'De tijd telt hier niet, alleen de uitkomst. Ik verwacht veel van Berrewats. We kunnen hem best wat meer in huis halen. Vindt gij het ook niet?'

- 'Mij goed,' zeide zij en het verwonderde mij dat er geen beetje tegenzin in doorklonk om het verstoorde gebruik. 'Hoe eer Emma tot haar man kan weerkeren, hoe beter voor haar,' voegde zij er nog aan toe.

Deze beschouwing schokte mij, want in mijn gedachte was een bekeering niet onmiddellijk of zelfs niet verbonden aan een terugkeer. Het uitzicht op een huwelijksreparatie scheen mij integen-

deel aan de vertroostende beloften van het geloof hun glans te ontnemen en derhalve een overgave moeilijker, zoo niet onmogelijk te maken. Doch ik was te welgezind om mij aan Claudia's opvatting te ergeren en het was met een glimlach en zonder boosheid, dat ik haar de vraag stelde:

- 'Is het uw eerste bezorgdheid, haar weer aan haar echtgenoot over te leveren?'

- 'Neen, mijn laatste. De eerste is dat zij zich bekeeren zou. Doch 't eene vloeit uit het andere voort.'

Er lag een weigerig 'Dat valt te bezien!' op mijn tong, doch ik zag er van af tegen Claudia's onplooibare opvattingen in te gaan en luchtig besloot ik:

- 'Kom, kom. Laten wij het voornaamste voor oogen nemen en doen wat wij kunnen om Emma weer hoop te geven.'

- 'Goed,' beaamde zij kort.

Emma was binnengekomen. Niets in het aangezicht van Claudia verried dat wij over haar hadden gesproken. Ik zag er een goed teeken in, want ik achtte het ongewenscht, dat wij opvallend zouden laten zien hoezeer wij met haar waren begaan. Bovendien had ik het gevoel wel wat veel te hebben losgelaten van wat Emma wellicht zelf niet aan Claudia zou hebben toevertrouwd. Hoe gaarne ik de eenige vertrouweling van tante Emma zou zijn gebleven, mijn besluit stond vast ook Berrewats in te wijden in haar intieme gedachten en ervaring. Ik besloot het zelfs gauw te doen en wachtte de gelegenheid van een toevallige ontmoeting niet af.

Het gebeurt mij meer terloops bij hem goedendag

te zeggen. Thans echter moest in mijn houding wel iets het speciale bezoek verraden, want mijn vriend verliet zijn schrijftafel en zette zich aanstonds te luisteren in den rook van zijn pijp, met de bijzondere aandacht, die van voorbereiding of inleiding ontslaat. Ik zette hem den zin uiteen van tante Emma's verblijf bij ons, ik sprak van haar moreelen nood, ik eindigde met zijn steun als vriend en geestelijke te vragen om weer geloof in haar op te wekken.

Hij onderbrak mij geen oogenblik, zat aldoor rookwolken te trekken. Ik zweeg en hoorde een tijdlang het suizen van zijn pijp. Dat hij met geen woord zijn indruk te kennen gaf, maakte mij eenigszins ongeduldig. Bovendien gaf het rooken aan zijn gelaat een onroerbaarheid, die moeilijk van onverschilligheid was te onderscheiden, waardoor ik ten slotte ontstemd geraakte.

- 'Mijnheer de geestelijke....' vorschte ik ironisch, 'mag ik soms vernemen wat gij denkt?'

Hij antwoordde niet met een schertsende formule, zooals wij het vaak in plezierige toernooien doen, doch alsof hij luidop zijn peinzen voortzette overlegde hij:

- 'Het komt er op aan zich niet op te winden. Gij zijt natuurlijk geneigd om voortvarend te werk te gaan. De groote ernst, de plotselinge ijver en sympathie, die ik uit uw relaas verneem, dat tintje vurigheid in den toon, zijn teekenen dat gij bereid zijt naar groote middelen te grijpen.'

Zijn bedaardheid, zijn terughouding kwamen mij weer voor als een ongelegen oefening in zelfbedwang.

- 'Wend de middelen aan, die gij verkiest, maar tast door,' lachte ik terug met een ironie, waaruit ik tot mijn verwondering iets als vijandigheid moest weren.

Werd hij dit gewaar? Hij lei vertrouwelijk de hand op mijn arm en maakte zich innemend:

- 'Karel, uw tante is acht dagen hier. Vanmorgen hebt gij voor het eerst met haar gesproken. Nu staat gij hier en wordt ongeduldig wanneer ik naar uw zin niet vlug genoeg bescheid geef. En nochtans, wij mogen bij zoo'n delicate kwestie geen sentimenten mengen. Gij hebt natuurlijk gelijk: slechts bij den Heer is uitkomst voor haar. Voor iedereen en allen trouwens. Maar dat is de vraag niet. Wat wij voor haar en iedereen verlangen, verlangt zij het? Laat uw diagnose, versterving uit walg, inzinking der levende krachten door beweegloosheid, nauwkeurig zijn, op welke reserves zult gij werken? Wat is goed in haar en wat niet? Wat in haar versterving is het begin der wijsheid en wat is leedwezen dat niet beter vraagt dan bij de eerste gelegenheid een revanche te nemen? Iemand die zich van de menschen en de wereld afkeert en zich in de eenzaamheid terugtrekt, is dikwijls overspannen van een hoogmoed, die alle onderwerping aan God onmogelijk maakt. Wees overtuigd dat het met de eenzaamheid en de versterving is gesteld als met de verwerpelijke ondeugden: zij zijn uitbarstingen van opstand, zij zijn moedwillige bezoedelingen van den geest, indien de deemoed ze niet heiligt en de nooddrift ze niet vervormt tot nederig aanvaarde beproevingen. Wat is het bij haar? Zij gedraagt zich sterk tegenover uw

vrouw en gekneusd tegenover u. Ik begrijp deze variaties in een gemoed. Wij zijn levend, wij wankelen, wij veranderen voortdurend. Onze gevoelens en intenties zijn verschrikkelijk mobiel. En de wispelturigheid is altijd min of meer onze gemeene menselijkheid. Maar wat wil zij het meest? Haar toevlucht zoeken bij Claudia, bij wie zij sterk moet zijn, of zich vermeien bij u, bij wie zij zonder veerkracht durft wezen? Geef toe dat dit vooralsnog allemaal het onbekende is voor u, voor mij en wellicht ook voor haar. Ha, denk niet dat men de goddelijke liefde in een hart aansteekt met goede aandrift alleen. Men moet ook werkelijkheidszin gebruiken.'

Het is mij steeds moeilijk gevallen bij onze gesprekken de sereniteit te bewaren, die de rede haar gang laat gaan zonder dat ziel en hart één zijn met de gedachte. Wat mijn verstand als waar erkent, wordt door een vurigheid nagejaagd, die mij scherp en hartstochtelijk maakt. Ik voelde mij alsof mijn vriend mijn ijver wilde intoemen en noodeloos op den breidel trok.

- 'Ik heb geen bezwaren tegen uw werkelijkheidszin,' viel ik hem driftig in de rede. 'Maar indien ik u niet beter kende zou ik zeggen: wat een koelheid in dat realisme, wat een terugdringen van de caritate voor al te verstandige gissingen en bedenkingen. Van iederen priester zou een dergelijke terughouding mij onbegrijpelijk voorkomen. Van u verbluft ze mij eenvoudig. Welhoe? Ik roep u bij een ontzenuwde ziel. Gij zijt gelijk een dokter aan een ziekbed. Gij zult de kwaal in de oogen zien? Maar neen. Eerst hoeft een studie aangevangen en

de toewijding der omstanders gebonden. Er zal alleszins tijd genoeg zijn. Uw overleg wordt angstvalligheid. Uw gedegenheid gebrek aan élan. Wat doet gij met de goede ingeving en de intuïtie van den doortastenden geneesheer? En met de gratie, dit summum van optimisme voor den Christen?

Al den tijd dat ik had gesproken, had hij dikke rookwolken rond zijn hoofd geblazen en toen ik zweeg barstte hij in een onbedaarlijk en toch bescheiden lachen los, waarna hij, nog in vreugde, den rook boven zich uitjoeg.

- 'Ziedaar tenminste een punt waarover wij 't onmiddellijk eens kunnen zijn,' besloot hij met een blijdschap in zijn stem, die van zijn goede kalmte was gedrenkt. 'Gratie, gave Gods! Wie op den Heer vertrouwt, vertrouwt goed. Alle optimisme is gewettigd voor wie steunt op Hem, gelijk alle voorzichtigheid de wijsheid zelve is voor wie vasten grond in 's menschen hart zoekt. Daarover bestaat geen twijfel: gij en Claudia zult bidden om gratie voor uw tante. Ik zal mijn gebed bij het uwe voegen.

Karel, mijn vriend, wij hebben ginder den Heer als een bestendige ster en een richtsnoer. Maar hier zijn wij van geen enkele inspanning ontslagen, die de ziel langs natuurlijke wegen in haar bovennatuurlijk rijk voeren kan. Hoe te verhelpen in den nood van uw tante als wij menscheijkerwijze niet gansch haar karakter hebben verkend? Uw dokterstafereel? Ik aanvaard het, maar met eenige schakeringen. Ik kalmeer inderdaad de al te voortvarende helpers. Als de intuïtie ons inspireeren mag, laat het zijn nadat wij scherp hebben toegekeken

en geconsulteerd met onszelf. Slechts traag en matig en wel overwogen ondernemen, om niet snel alles te verkerven. De angstvalligheid door overleg geweerd. Het élan, of liever nog de vaste doelbewustheid, niet bij den eersten tegenslag of de eerste misrekening geknakt. Neen Karel, schrijf niet alle generositeit toe aan de drijfkracht van uw gevoel.'

Naarmate hij sprak werd hij ernstiger. Zijn toon verstrengde en werd harder van een wilskracht, die slechts getemperd werd door lichte spijt, omdat hij wel vermoedde, dat ik hem in den grond een zekere droogheid des harten toeschreef. Toen hij zweeg, blies hij werktuigelijk gulpen rook naar beneden.

Geprikkeld, had ik kunnen opwerpen dat de geest niet altijd moet in strijd zijn met wat uit aandrang des harten wordt vervuld en dat ook het verstand vaak in gebreke blijft en zich misgrijpt, maar Emma's geval kwam mij te dicht voor oogen om veel smaak te vinden in theoretische ontwikkelingen. Ik zweeg derhalve.

Ik gaf er mij nu goed rekenschap van dat mijn vriend met zijn bezadigd overleg wringend op mijn overhaasting had geremd. Ben ik soms hard voor anderen, ik kan ook mijn ongelijk bekennen: ja, ik ben vaak te voortvarend.

Het heet in den volksmond dat de Duivelsschuur in één nacht werd voltooid. Dat is iets naar mijn hart. Een bouwmeester te lande moet soms vrij belangrijke werken uitvoeren met geringe werkkrachten en zonder mechanische hulpmiddelen. Ik weet genoeg hoeveel tijd er van noode is om ze te

voltooien en, trots mezelf, schiet steeds in mij een drift om het planten van den Mei te bespoedigen... Mijn vriend Paul leerde mij echter vaak met mate gaan door zijn voorbeeld van geduldige. Thans weer eindigde ik met aan mijn goede inzichten een meer beheerschten rhythmus te geven. En alsof ik zelf elke overdrijving tot zuiverder mate had teruggebracht, zeide ik rechtstaand, mij plotseling herinnerend wat ik reeds tot Claudia had gezegd:

- 'Het is waar dat de tijd niet zoo dringt.'

Een glimlach straalde over zijn gul gelaat:

- 'Uitstekend. De tijd moet liefst niet dringen. En niet alleen dat. Wijzelf moeten niet terstond opdringerig willen zijn. Te snelle genezingen brengen dikwijls een snel hervallen mede.'

Ik zag in, dat ik sinds Emma bij ons was gekomen niet alleen mijn gewoonte van levendig in alle gebeurtenissen gemengden dorpeling had gewijzigd, maar zelfs mijn werk tot het allernoodigst had teruggebracht, om steeds bij de vrouwen te zijn.

Overtuigd dat mijn beslissing door mijn vriend zou goed gevonden worden, zeide ik hem met zekerheid:

- 'Tot hiertoe heb ik mij vrij veel met Emma bezig gehouden. Ik meen echter mijn werk te hervatten en zooveel mogelijk mijn gewonen gang te gaan.'

- 'Ja, maar overdrijf niet,' nuanceerde hij vriendelijk. 'Tusschen voortvarende inmenging en gewilde afzijdigheid liggen vele graden van bescheiden hulpvaardigheid. Wij vertrouwen, niet waar? Elke dag zal raad brengen, zacht en zeker.'

Ik verliet hem met een tevredenheid, die des te inniger was, naar zij meer was ingetoomd.

Gingen wij allen, aaneengesloten en bezadigd, geen zekeren weg betreden? Voor mijn deel had ik reeds een onzuivere belangstelling in Emma terzijde gezet. Thans voelde ik ook mijn bevlieging van goedheid en spoedig te werk gestelden ijver voor haar bezinken. Zoo kon ik onbaatzuchtig en geduldig de komende dagen tegemoet zien.

Het waren er van onverdeelde kameraadschappelijkheid, meer zelfs, van ware vriendschap. Ik zal ze steeds gedenken met het geluk der eenvoudige blijheid. Zij komt mij, deze vriendschap, nu ik haar van op afstand bezie, beminnelijker voor dan de liefde. Geen dronkenschap noch zinnelijke roes roepen den wellust wakker, die tot het einde toe wil worden voldaan. Men maakt zich niet klein in amoureuze onderwerping. Men zoekt niet, door platonischen eerbied misleid, een voorkomendheid ten toon te spreiden, die moeilijk samengaat met al de bevliegingen van het verlangen. Men lacht en vertelt zonder berekening of ongeduld, men is inschikkelijk zonder een loon te verwachten, men is gul zonder zich geweld aan te doen. In één woord, al de levende krachten der vriendschap zijn werkzaam en toch verkeert men niet in de spanning, die, wanneer de verliefdheid gist, achtereenvolgens overmoed, misnoegen en teleurstelling in lust en lafheid laat overslaan. Men is natuurlijk en zoo gelijk als men in gemoedstoestand maar wezen kan. En vooral is men goed geïnspireerd.

Inspiratie, lenige veeren van levenskunst! Zoo is het goed: zich te verlaten op de milde ingeving, welke uit het buitenbewuste borrelt en over alle daden een verhelderend en verfrisschend water doet

vloeien. Ik beminde de kinderen en hun spelen. Ik plooidde voor hen papieren hoeden. Ik smokkelde ze de fruitkamer binnen, waar de schaduwen zoo'n gemengde lucht van mirabel en kweepeer ademen. De kleine attenties, die de vrouwen mij bewezen, - ongevraagd vervangen van een verfrommelde das of vernieuwen der voorraden in mijn cigarettenkoker, - beantwoordde ik met oplettendheden, waarvoor ik mij anders weinig moeite zou hebben gegeven: nu eens reed ik onzen hofweg op met den arm vol herfstloof, twijgen van eik en rooden beuk, takken met purperen en zwarte bessen, waarmede de kamers dan gauw waren opgeschikt; andere malen triomfeerde ik onder de rosse pluimage van een patrijs of 't aardegrauw van een haas, die 'k op het kasteel voor mij liet schieten. Kortom, de Herfst had geen vrucht of vleesch, geen kleur of reuk, waarvan ik niet den smaak, den glans en de weelde in huis bracht. Ik was er toe gekomen mij af te vragen of ook de stoffelijke verzadiging het rijk van den geest niet binnenleidt. Alleszins bleef er in onzen omgang, waaromheen een atmosfeer van stille viering hing, een zuiverheid van inzichten, een wederzijdsche minzaamheid en zorg en een hang naar vergeestelijking, die wij na eenigen tijd als vanzelf onder woorden brachten.

Emma, wel is waar, was verre van haar vooringenomen moedeloosheid af te leggen. Daartoe werd zij te vaak aan haar man herinnerd. Het waren vooreerst, ofschoon op zeer ongeregelde tijden, zijn brieven, die haar werden nagestuurd. Zij herkende zijn geschrift, keek naar de wisselende

afstempeling, Boma, Cocquihatville, en wierp ze achteloos, zonder ze te hebben geopend, op de piano, waar zij bleven liggen, totdat het meisje ze naar haar kamer droeg. Het was vooral haar zoontje. Zij beweerde het niet te beminnen. Desondanks hield zij er van met gepijnigde moederliefde. Gebeurde het dat zij met mij alleen was, als de kleine Herman met list of brutaliteit zijn twee kameraadjes aan zijn wil onderwierp, dan kon zij met een gevoel van schaamte en ergernis zeggen:

- 'Hij is nu reeds geheel zijn vader. Dat is nog het ergste.'

De kwade blik, waarmede zij het knaapje bestrafte, was zoo gemengd met leedwezen en ingenomenheid, dat over den aard van haar gevoel geen twijfel kon bestaan. Zij weigerde niettemin te erkennen, dat ook mijn kinderen autoritair zijn aangelegd en dat de opvoeding veel gebreken intoomen kan.

Maar buiten deze oogeblikken, waarin zij haar neerslachtigheid onomwonden blijken liet, was zij beschaafd genoeg om zich een tucht op te leggen. Kon men soms gewaar worden, dat haar beheersching louter beleefdheid was, het geviel ook, en niet het minst wanneer Berrewats op bezoek was, dat haar inspanning om mede te doen aan de gezelligheid van allen moedwil vrij bleef. Zelfs vergat zij zich eenmaal zoo verre, dat zij na een opgewekte discussie tusschen mijn vriend en mij, spontaan uitriep:

- 'Wat was het hier aangenaam van avond.' Ons intiem wisselen van geestelijke overwe-

gingen zou culmineeren in een gesprek, een avond dat de kinderen vroeg naar bed waren gedaan. De dag was te warm geweest voor het laat seizoen en het raam stond open. Het licht was echter aangestoken, waardoor de blik buiten niets onderscheiden kon dan een duisternis, waarin hemel en aarde eenzelfde ruimte waren. Claudia schildte een appel. De stilte was zoo volledig, dat men haar mes wringend door de vrucht hoorde snijden. Het was mij alsof Emma het drinken van haar glas jong bier onderbrak wijl het kraken van den appel haar een te zure teug suggereerde. De vrucht gegeten, bedekte Claudia de oogen en bad. Emma en ik bezagen elkaar. In een beweging van sympathie glimlachte ik tot haar. Zij beantwoordde mijn glimlach niet. Toen Claudia het kruisteeken had gemaakt, zeide zij tot haar, meer met bewondering dan met verlangen:

- 'Ik zou willen dat ik kon bidden gelijk gij.'

Claudia's gorgel zwol en zij werd rood. Merkbaar was een groote vreugde door haar gestroomd, want met haar zachtste stem, ofschoon hortend wederveroer zij:

- 'Het hangt maar van u af.'

- 'Men moet eerst gelooven,' waagde Emma het met voorzichtigheid tegen te spreken.

- 'Nu dan!' riep Claudia met zekerheid uit. Zij had daarbij met de hand een gebaar gemaakt, dat ternauwernood wat bloemen, den schotel met koud vleesch, de vruchtenschaal omvatte en toch zooveel moest beteekenen als: 'Zijn dat allemaal niet zooveel giften en getuigenissen van Hem?' Ik ken inderdaad haar eenvormige opvatting dat

alles een onweerlegbaar teeken is van God.

Emma aanvaardde dit echter zoo gemakkelijk niet. Aan haar mond, die even vertrok, alsof zij het appelsap proefde door het zure bier, meende ik haar gedachte te raden, dat ook in deze dingen, niet alles aantrekkelijk was.

Starend op de duisternis buiten, schoot mij een der aandoenlijkste overpeinzingen van Pascal te binnen. Zij kwam mij beter geschikt voor om een weergalm te geven op Emma's verzuchting en misschien kon zij een ruimere opening maken naar God. Ik zeide derhalve luidop:

- 'Le silence éternel de ces espaces infinis m'effraie.'

Ik trachtte op Emma's gelaat te zien of deze majestueuze kreet bij haar een weerklank wekte, toen uit Claudia's mond eensklaps deze koele uitspraak viel:

- 'Hoe kunt gij op dezen oogenblik zoo iets zeggen? Het klinkt valsch.'

Ik was geschokt, doch ik spande mij in om te glimlachen.

- 'Maar kom, Claudia. Zeg toch niet dat Pascal valsch klinkt.'

De naam Pascal, dien ik, misschien wat dubbelzinnig, in het gesprek wierp, maakte niet den minsten indruk op haar. Meteen vond zij een verklaring, zoo afdoend in al haar vooringenomenheid, dat ik moeite had om van mijn verbluffing te bekomen.

- 'Hoe is het mogelijk angstig te zijn wanneer men in Christus gelooft?'

Zij was opgestaan, had Emma bij de hand genomen en leidde ze vóór het venster.

- 'Is het overal rustig of niet?' vroeg zij hard. 'De Heer is daar en maakt alles zacht. Petrus stapte op de zee. Wat had hij schrik te hebben?'

Er klonk geen de minste emphase in haar stem en toch was er iets pathetisch in dit weifelloos vertrouwen. Waar zij zich diep uit het raam boog, was het alsof zij zich voorover ging laten glijden in twee beminde armen, die haar zouden stutten.

- 'Durf verder buigen!' meende ik haar tartend toe te roepen, doch de aandacht waarmede Emma zichtbaar mijn vrouw observeerde, in plaats van geboeid te zijn zoals ik het wilde door den nacht en zijn onmetelijkheid, deed mijn spot en gramschap in mijn mond verstommen. Haar was het die zij volgde, terwijl mijn woorden geen weergalm wekten. Emma drukte haar eigen gedachte uit:

- 'Rustig is het wel overal en de ruimte schrikt mij niet af, maar gij, Claudia, ziet dingen die ik niet zie. Voor mij bestaat alleen deze donkerte. En zij sluit mij in.'

Het was mij of zij zich van mij verwijderde om nader bij de gedachte van Claudia te gaan staan. Ik ervoer het, meer dan aan de woorden die wij nog wisselden, aan de opgewektheid waarmede mijn vrouw en Emma naderhand de tafel afdienden, terwijl ik zelf iets van de tevredenheid voelde wegvloeien, waarmede ik anders zoozeer de spil van onze huiselijke vriendschap placht te zijn.

Ik ben mij steeds gauw bewust van de stroomingen, het zwellen en deinen der sympathieën. Thans zat ik, eenige oogenblikken dat Emma met

mij alleen was gebleven, haar peinzend te ondervragen. Zou zij nu waarlijk bij Claudia gaan aanleunen? Zij had haar groote oogen, waarin zich glanzend het wederbeeld van het gaslicht met het grijs vermengde, onderzoekend op mijn gelaat gericht. Zij was het die begon te spreken.

- 'Mij dunkt dat gijzelf niet gelooft zooals Claudia.'

- 'Voorzeker niet,' wedervoer ik met haast, want ik vond dat mij een goede gelegenheid werd geboden om Emma weer naar mijn boord over te halen. 'Gij geeft er uzelf wel rekenschap van dat bij Claudia in alles een star fanatisme de bovenhand heeft.'

- 'Fanatisme?' schrok ze. 'Ik weet het niet. Zeker is zij uit één stuk. Maar dat is het niet wat ik wilde zeggen. Er is zooveel vuur en vastheid in haar, dat de pijn op haar geen vat meer moet hebben. Als ik gelooven kon, dan wilde ik dat het zóó was.'

- 'Zóó te gelooven? Dat is niet voor u,' zeide ik vinnig maar toch vleierend. 'Boven de pijn te staan? Buiten den slag en weerslag van het leven? Maar, mijn vriendin, als gij hebt geleden en lijdt, als gij vrijwillig dood laagt in de lusteloosheid waarmede gij bij ons zijt beland, dan was het omdat uw ingeboren liefde voor de wereld zoo lang lam moest blijven.'

Zij boog het hoofd en verdiepte zich in haar gepeinzen. Ik zag er een teeken in dat mijn argumentatie haar overrompelde. Ik verdubbelde mijn inspanning om haar te overtuigen:

- 'Herinnert gij u dan niet meer wat gij mij

vroeger hebt gezegd? Iets als: 'Het geluk? Ik verwacht er voorzeker niet veel. Het ongeluk? Het laat mij koud.' Onvatbaar voor pijn? Gij meende het te zijn zoals Claudia. Nu wordt gij gewaar, dat het niet heelemaal dat is wat gij verlangt.'

Er was een zekerheid in mij groeiende, dat zij aan mijn aandrang niet zou weerstaan. Een glimlach, dien zij met het heffen van haar hoofd naar mijn oogen keerde, stond tusschen ongelooovige trekken om haar mondhoeken. Mijn wil werd er hoekiger en uitdagender door.

- 'Heb ik u niet gezegd, dat gij zoudt herleven? Daar begint het verlangen al.'

Zij bleef ergerend kalm. Haar gelaat had de onverschillige uitdrukking teruggekregen, waarachter geen leven of rimpeling van de gevoelens meer valt waar te nemen.

- 'Ik verlang niets, niets, niets. Ik ben los van alles, ja, gelijk Claudia. Maar zij is niet los van God. Voor mij is alles leeg. En voor haar vloeit diezelfde leegte over van Hem. Ik denk soms: zij is gek, zij ziet dingen die niet zijn. Maar als ik haar dan zoo vertrouwend zie, voel ik mij haar mindere en bewonder haar.'

De blijdschap, die met de spanning in mij was gegroeid, knakte af boven den wortel. Zij maakte plaats voor een wrevel, die mij allen lust om verder te strijden ontnam en mij zelfs naar een verwijt deed zoeken:

- 'Weet gij wat u zoo leeg maakt?' zeide ik onwillekeurig misprijzend. 'Gij onderdrukt alle spontane gemoedsbewegingen. Moest het in u

opkomen mijn hand te vatten om u nog te midden der menschen te voelen, gij zoudt roerloos blijven en vragen: Waartoe?’

Had zij mij bloedig willen beledigen, zij had het met een klap om mijn ooren niet striemender kunnen doen. Claudia was binnengekomen en had zich op de bank tegenover mij gezet. Emma stond recht, trad los en toch beslist op mijn vrouw toe en gaf haar een kus, zonder nog verder op mij acht te slaan.

[IV]

IK had mij goed wijs te maken, dat ik aan Emma's gebaar meer beteekenis hechte dan zij er zelf had willen aan geven, ik kon mij niet verdedigen tegen een aanvechting van wrevel. Evenmin als de liefde verdraagt de vriendschap de stille slagen der vernedering en het moet zijn, dat mijn hoogmoed overdreven gevoelig is, want ik voelde mij waarlijk beledigd. Ik herhaalde steeds tot mezelf: 'Emma heeft mij willen toonen, dat zij op de hand van Claudia staat. Des te beter! Ik heb mij reeds te lang met die vrouwengeschiedenis ingelaten.'

Ik was echter overtuigd, dat de nacht deze rimpelingen van opstandigheid in mijn gemoed zou effen strijken. Den volgenden ochtend daarentegen bevond ik mij strakker. Ik was de eerste opgestaan. De familiekamer scheen mij koud. In een aschbakje stonk een verkoold stompje sigaar van den vorigen avond. Een dahlia liet haar slappe bloem flensig uiteenvallen op het nog naakte tafelblad. Niets ontstemt mij meer dan het wachten op mijn ontbijt. Ik verliet de kamer, nam mijn fiets en ging doelloos rijden.

Er waaide een ochtendwind, dien de zon van zijn nevelachtigheid trachtte te zuiveren. Al rijdende beet mij een kilte aan, welke mij verplichtte flink door te duwen. Geleidelijk kwam aldus met de vaart een vinnigheid in mijn bloed, die de warmte en den levenslust stookte van een vroege dronkenschap. Ik werd eerst goed gewaar, dat ik ettelijke dagen beweegloos was gebleven. Al wat loom en weeks was in mij voelde ik mij ontvlieten, terwijl ik een renner was, die steeds rapper en krachtiger wilde snellen.

De zon scheen plotseling boven een muur van gebladerte gesprongen en priemde scherp geel in mijn oogen. Ter zijde alom sloeg nu de morgen-nevel neer in de versch geploegde voren, die met waterige glansen van den nieuwen dag begonnen te blinken. De reuk van rapen en mest deed mij snuiven met de gulzigheid van een hongerige. Ik was bitter en blij weer vrij te zijn en verlost van de teederheid en het streelende, dat mij het gezelschap der vrouwen behagelijk had doen vinden.

Toen ik in huis terugkeerde was ik dezelfde man der vorige dagen niet meer. Ik was terzelfdertijd opgewekt en ongeduldig. De koffie geurde prikkelend. Ik at snel en vond de matige doening der vrouwen vervelend en een tikje belachelijk in haar wederzijdsche voorkomendheid. Ik had geen moeite om bij de kinderen een onrustige warsheid aan te stoken en toen op eenige beteugelende woorden van Claudia geschrei losbrak, viel ik zoo heftig uit, dat angstige kindersnikken het zeuren vervingen. Een tijd van een vuurvonk zag ik klaar in mijzelf. Ik wond mij op en was geërgerd, omdat ook een barst dreigde te loopen door een vriendschap, die ik met levendige tevredenheid had opgebouwd. Doch terstond hervatte mij een bittere onwil, als van gekwetste eigenliefde. Ik ging echter niet zoo ver mijn teleurstelling aanstonds bloot te leggen. Tot Emma zeide ik eenige woorden, die ik dwong kalm en vriendelijk te zijn. Ik floot een onverschillig deuntje, maar toen ik Claudia onder het oog van Emma een afscheidskus ging geven, deed ik het met zoo'n gewilde toewijding, dat mijn vrouw verwonderde oogen zette. Tante

Emma wendde evenwel op ons en alle dingen zoo onbevangen blikken, dat niet te raden was of zij mijn bedoeling had verstaan haar op mijn beurt met een kus te vernederen. Claudia trilde even van een rilling, alsof zij plotseling begreep, dat iets van hart tot hart tusschen haar tante en mij gaande was. Maar ik ontvluchtte met gemaakte lichtvaardigheid, doch in den grond gramstorig, de beide vrouwen.

Ik ging doelloos het dorp in en herhaalde altijd maar met een zelfopzweeping, die ik vreugde waande, dat ik weer mijn eigen meester werd. Herademde ik niet, nu van mijn hals vier vrouwen-armen, of waren het er maar twee, waren losgemaakt? 'Ik ben er van verlost!' juichte het in mij, maar klagelijk. De eenige behoefte, die mij prangend beving, was mij weer onder de menschen te begeven, te toonen dat het middenpunt van mijn leven nergens elders lag dan in een lossen omgang met de goede gemeente. Tot overmaat van fataliteit ontmoette ik het eerst den zoon van den dokter. Hij is een wellusteling. Zijn leelijkheid maakt hem afgunstig. Hij is wellicht mijn eenige, trouwens onuitgesproken vijand in het dorp. Zijn ingeboren lafheid belet hem mij in het openbaar onvriendelijk te woord te staan. Hij vreest te zeer de hardhandigheid der boeren, die hij weet mij met hart en ziel verkleefd te zijn. Zijn list en gluiperigheid doen hem een vertrouwelijkheid huichelen, waarin hij steeds iets giftigs weet te mengen.

- 'Ha, mijn waarde,' lachte hij met al de geteerde tanden van een mond als een bekkeneel, 'eindelijk komt gij terug onder ons. Het dorp

bekloeg zich alreeds over uw te schoon bezoek.’

Verontwaardigd, zonder handschoenen aan te trekken, sloeg ik terug:

- ‘Gij kondt eerbiediger spreken over een eerbare vrouw!’

Alsof hij zijn tong, waarmede hij gemeen over zijn negerlip had gestreken, inslikken wilde, trok hij verveeld een grimas, terwijl hij de oogen naar links en rechts draaide als om hemel en aarde tot getuigen te roepen, dat hij het zoo niet had bedoeld. Ik liet hem staan in zijn gestotter. Het werd, ik vergiste mij niet, een gegrinnik, waarin een heesch gegichel al zijn laaghartigheid verried.

Maar reeds peilde ik in mezelf, zonder evenwel verder te gaan dan het latente weten, dat de dokterszoon onwillekeurig aan iets verborgens in mijn hart had geraakt. Stappend langsheen de kerk, meende ik op de aangezichten van dubbelzinnige boeren denzelfden spot te lezen, die in de vischoogen van mijn vijand een oogenblik een vlam had doen flikkeren. Ik zocht los en opgewekt te zijn. Terzelfdertijd groeide in mij een niet te vullen leegte en een nijd, die ik in iets wreeds en wrangs zocht te luchten. Het plezier van kwaad te doen heeft meermalen in mijn leven mijn onwil in een weeïg en wanhopig leedvermaak gekeerd.

Ons dorp telt onder zijn eigenaardigste typen Jaak den Bugel en Stommen Kamiel. Jaak draagt onder een bemodderd vilten hoedje een voorbarig grijzend puntbaardje en ziet er uit als een vervallen diplomaat. Nochtans had hij nooit ander beroep dan dat van melkboer, die bij de éénkoe-

boertjes de melk opkoopt. Deze jongman zou paard en gerij hebben bezeten indien hij niet ten minste eens in de week zijn kruiwagen met kruiken had in den steek gelaten, waar hij zich ook bevinden mocht, als hem zijn chronische drink-bevlieging overviel. Zoodra hij verwaaid was liep hij naar huis zijn geblutsten bugel halen en dan ging hij eenzaam sukkelend de velden in, waar zijn valsche wijzen melancholisch schetterden.

Stomme Kamiel kreeg een epithet bij zijn naam, omdat hij, vijf jaar na den dood van zijn wijf, nog geen enkel woord had gesproken. Zijn dochter, bij wie hij inwoonde, had het eerste jaar gansch het gehucht overhoop gezet omdat de oude nooit boe of ba zei, en had zich ten slotte in het onvermijdelijke moeten schikken. De zwijgzaamheid van Stomme Kamiel paalde trouwens aan een vorm van onnoozelheid: men vond hem meestal in een uitgehouden aardeweg, waar hij kinderlijk slingers sneed in de schors van wissen.

Ik ging Jaak den Bugel op zijn ronde zoeken, met de gedachte: ‘Ik maak hem dronken.’ Ik troonde hem mede in het Hooghuis. Mijn duivelsche bitterheid wilde ik grooter dan mijn tegenzin. Ik dronk met hem. Toen hij bij het vierde glas geuzelambiek begon te razen: ‘En of ik op den bugel spelen kan?’ wederveroer ik, knipoogend naar Free, den waard:

- ‘Ja, maar Stomme Kamiel doen spreken, dat is ander bier. Ik betaal hier tien flesschen geuze, als gij dat kunt!’

Hij stond recht, waggelde even, greep zijn punt-

baard, alsof hij zich daarmee in evenwicht wilde houden, en zeide, alvorens te verdwijnen met een gedecideerd misprijzen in de oogen, die scheel begonnen te zien:

- 'Betaal maar!'

Tien minuten misschien had ik met Free geschermt en in den zuren walm van het bier een verdoovende gewetenloosheid gebroeid, toen Jaak de Melkboer en Stomme Kamiel de herbergdeur over het zand deden kraken. Jaak droeg zijn groen uitgeslagen bugel onder den arm. Kamiel beet dwaas op een wis, waarop gepelde reepels elkander kruisten.

- 't Is geus dat we drinken!' zei Jaak krachtig, trots het eerste lallen van een verlamme lip. Kamiel zabberde kinderlijk aan het overschuimend glas. Zijn maat lei den arm in een plas bier, die daardoor over den boord der herbergtafel openbrak en rap begon te druppelen in de ingevallen stilte. Er werd inderdaad geen woord meer gewisseld, noch tusschen de twee sukkels, noch tusschen mij en den waard, die op een gelegenheid wachtte om zich in zijn vetlach te verkneukelen. Op het kort gebod van Jaak 'Hetzelfde' werden de glazen viermaal opnieuw gevuld in het zwaar hangende zwijgen. Reeds begon mijn moedwillige opwinding te vermilderen tot droefenis en beschaamden walg. Ik stond op en was op het punt alles te betalen.

- 'Laat het maar zoo!' zeide ik tot Jaak op een toon, dien ik nog vertrouwelijk en vrolijk poogde te houden.

- 'Ha neen!' riep Jaak verontwaardigd. Hij rees recht, schoof zijn stoel achteruit, zoo dat deze

omver viel, boog zich onzeker naar het oor van Kamiel en halfluide fluisterde hij met flodderlippen iets dat door het knarsen van het zand op den plankenvloer voor mij verloren ging.

De oude man liet zijn wis uit de handen glijden en zonk achterover tegen de rugleuning van zijn stoel. Zijn mond viel scheef open en over zijn trillende lippen liep een groen straaltje van gekauwde schors. Terzelfdertijd trokken al de rimpels samen rond zijn oogen, waaruit plotseling groote tranen bolden.

- 'Ha Nelle?' kropte het hem in de keel.... 'Gij weet gij toch dat mijn wijf dood is....'

- 'Heeft hij gesproken?' jubelde Jaak.

Mijn hart kromp ineen. Ik kon niets antwoorden, maar had den treurigen moed hem met een pijnlijken glimlach in het gelijk te stellen. Dit scheen Free een teeken om in een luidruchtig kwetteren los te breken. Maar de oude jammerde in een smart, die lillend en pas geslagen scheen als den eersten dag:

- 'Nelle is dood. Wat moet ik nu nog loopen doen? Nelle is dood!'

- 'Alla, Alla.... Niet snotteren!' vergoelijkte Jaak met milden, doch modderigen mond en hij stopte den ouden zwijger zijn gevallen wis weer in de vuist, waarvan, bevend, de tranen dropen.

Ik wierp een bankbiljet op den toog en wilde mij inderhaast, tot bleekwordens toe beschaamd, verwijderen, maar alsof deze schanddaad, mijn vleeschgeworden nijd en spijt, tot het einde toe moest worden voltrokken, riep Jaak mij lallend toe:

- 'Wacht, wij gaan mee!'

Ik was echter reeds ver in de dorpsstraat, toen achter mij langzaam bugelgeschal scheurend weergalmde. Boerenvrouwen verschenen over haar drempels en riepen opgevroolijkte indrukken tot elkaar. Ik zag om: zwijnselend blies Jaak naar de straatsteen een oud jachtlied, dat schrijnend valsch klonk; aan zijn jas hing Stomme Kamiel en liet zich weenend voortsjouwen, terwijl zijn wis trage bogen beschreef als de staf van een zatten bisschop.

Dat wij zoo iets moeten doen met de bitterheid van ons ontgoocheld hart! Wij laten de anderen een potsierlijk figuur slaan in 's werelds aanschijn en het leedvermaak geneest ons van een vrijwillige gemoedsvergiftiging! Alsof wij rechtvaardigheidshalve zelf niet alle vernedering moesten lijden. Op dit uur dolen twee dronken sukkelaars, de eene met zijn passie, de andere met zijn smart, beide door mijn nijd ontketend, de velden in, tot spot en vreugde van het gansche dorp. En morgen zal een ieders lach mij huldigen: 'Gij hebt daar een goede klucht uitgehaald!'

Ik keerde huiswaarts met een leedwezen dat mij bijna zuiverde. Het was reeds na den middag. Toen ik de bow-window van de familiekamer voorbijging durfde ik nauwelijks opzien. Ik hoorde de gulle stem van Berrewats:

- 'Er zijn maar twee middelen om aan de tyrannie der mode te ontsnappen: ze onverschillig volgen of het kloosterkleed dragen....'

Een zorgeloze lach, waarin ik tot mijn verbazing de stem van Emma herkende, brak los. Claudia berispte liefvallig:

- 'Eerwaarde toch!'

Men miste mij niet. Het troebele vloeien in mij sloot mij uit hun vriendelijken en onbekommerden omgang. Ik voelde mij ver van hen allen. Er was in mij een droeve schroom, die mij belette in hun sfeer te treden. Ik zou er het ijs van een welbewuste eenzaamheid brengen. En nochtans, indien ik mij nog langer verlaatte, zou ik niet de aandacht vestigen op wat innerlijk in mij gewijzigd was, dit hart, dat van de streelende gehechtheid aan de vrouwen was bevrijd, dit spijt, dat zich in een slechte daad had gelucht en thans met leedwezen was gemengd? Ik deed een groote krachtingspanning om dezelfde van vroeger te lijken.

Ik trad binnen, zeide haastig tot allen: 'Goedag, goedag, goedag!' met een gebaar van 'Stoort u niet om mij', ging ieverig in het hoekkastje scharrelen, alsof ik er iets tusschen papieren zocht. Ik nam er een brochure en verdiepte er mij schijnbaar in. Het gezellig samenzijn der anderen ging voort. Aanwezig, doolde ik alleen over de aarde. Hoe zag ik klaar in het dubbele leven, dat wij vaak leiden. De woorden, de gebaren zijn ijdel geworden. Al wat de kracht der gewoonte en het simulatievermogen aan rommel bezitten, moet dienen om ons een figuur samen te stellen, dat niet al te zeer afwijkt van ons voorkomen van alle dagen. Onderwijl graven geest en gemoed zich in gelijk mollen en beginnen hun verborgen reis. De ziel gaat tasten en peregrineeren, zonder haar geheimen over te leveren.

Het kalm lachen van Emma en onderpastoor Berrewats, in eenklank, riep mij uit mijn afwezig-

heid terug. Hun vreugde kwetste mijn eenzaamheid en maakte het mij moeilijk de houding van bezigen lezer te bewaren. Het bezoek van een brutalen klant kwam mij ter hulp.

Een rijkgeworden graanspeculant had mij de leiding opgedragen van vrij aanzienlijke herstellingswerken aan het kasteel van Brusseghem, authentiek versterkte burcht uit de XIe eeuw. Hij had zich voorgenomen er zich met zijn kinderlooze echtgenoot, goedmoedig burgervrouwetje, in een doodende verveling op te sluiten. Mijn gasten zagen hem uit de luxueusste en zachtst hangende limousine stappen. Een poos nadien konden zij hem hooren bulderen, dat ik naar zijn burcht niet omzag en dat de metsers stommiten uithaalden. Door den stroom van zijn verwijten kwam altijd weer, telkenmaal hij vreesde te zullen bedaren: 'Gij wacht voorzeker totdat het vriest!' Ik had alle moeite van de wereld om mij van hem af te maken. Ik was nochtans vast besloten mij geheel aan zijn werk te wijden en had hem vijf maal verzekerd, dat ik den volgenden dag te Brusseghem zou staan, alvorens hij, gewichtig in zijn gemeenheid, met zijn geruischloos rollenden wagen verdween.

Deze schijnbare zorg kwam mij uiterst gelegen. Zij liet mij toe mijn diepere beroerdheid te verbergen achter een begrijpelijk zwijgen en verveeld zijn. Bovendien bood zij mij een gelegenheid om mijn herwonnen vrijheid ook in de praktijk terug te nemen zonder den vorm geweld aan te doen of iets van den omkeer in mij te laten blijken. De gedachte dra weer te werken gaf mij trouwens

een sterkend vooruitzicht van gezond verbruiken aller krachten. Indien men zich maar altijd geheel verteren kon aan zijn gewone dagtaak, hoe zou de vermoeienis een zoete verzadiging zijn en hoe evenwichtig zou de ziel afzien van alle verlangens zonder naam.

[V]

WAT eerst 'n voorwendsel was geweest, waarachter ik mijn desertie inrichtte, mijn noodzakelijke aanwezigheid in het kasteel van Brusseghem, werd algauw waarlijk opslorpemde bezigheid. Ik verrichtte ze met smaak en verfrischte toewijding. Mijn meester metselaar had flink geknoeid. IJzeren poutrellen had hij op zichtbare wijze verwerkt om de zoogenaamde eentonigheid van de baksteen vlakken te verbreken, dan als deze in de ruimtestructuur proportie aangevende verhoudingen moesten hebben. Met den zandsteen had hij barokke stutten voor vensterbogen gemetseld. Kortom, hij had de materialen op de stijllooze wijze gemengeld, die lang als fantasievolle diversiteit heeft gegolden en slechts een onoogelijke puzzle was. Ik zag me genoodzaakt verscheidene kubieke meter metselwerk te laten afbreken, ten einde overeenstemming te bekomen met een trouwens vrij duistere schets naar het oude plan.

Doch, hoezeer ik ook houd van mijn vak, laat ik hier niet in technische bijzonderheden treden. Het eenige wat ik in verband met mijn hernieuwde werkzaamheid noteeren wil is dat in het leven gaat overwegen datgene waaraan men zich met eenige bestendigheid wijdt. De geest krijgt een nieuw veld, de oude opwellingen sluimeren in of wijken: twintigmaal maakt u het werken een nieuwe ziel.

Ik heb een maand op het kasteel van Brusseghem doorgebracht. 's Ochtends reed ik met mijn fiets door de naburige stille dorpen, die al hun werkvolk uitzenden om het land voor den komenden grooten slaap in te mesten en toe te dekken. 's Avonds laat

deed ik de terugreis door de dreven, die hun laatste blaren verliezen en in den straal van het wiegend fietslicht naar brandewijn riekende dampen doen gisten. Wij gebruikten het avondeten in een zwijgzamer stemming dan destijds: onder voorwendsel, dat ik voorbereidend werk voor den volgenden dag had te verrichten, had ik stilaan de gewoonte ingevoerd alle gesprekken, die het maal langer konden doen duren, te vermijden. Ik trok me steeds vroeg terug om te gaan teekenen en rooken: ik hoorde hoe met het vorderen van den Herfst de werkkamer gevoeliger wordt voor het groeien der stilte en het verscherpen der geluiden rond het huis. Dat bezigzijn, dat omzien naar de buitenwereld voltrokken in mij een inkeer, die alle speculatieve gevoelens uit mijn gemoed veegde.

Toen met het vriezen van November het winter-knuifelen te huis begon, stond ik sterk genoeg om met een beetje hooghartigheid en onverschilligheid te midden der vrouwen te leven. Ik onthield mij van de vreugdestokende initiatieven, waarbij ik aanvankelijk zoo gauw van mijn hart had gemengd.

Was mijn afwezigheid gedurende een maand een hiaat in mijn kennis van Emma's gemoedsontwikkeling of wekte mijn strengere terughouding, bij wijze van terugslag, een grootere levendigheid in haar op? Zeker is het, dat zij blijk gaf van een veel blijder gezindheid dan toen zij bij ons belandde. Niets dan aan haar stap, haar wenden en bewegen kon ik het haar aanzien, dat zij aan veeren en beslistheid had gewonnen. Rechtop, gansch gestrekt, kon ik haar vaak een gebaar zien doen, dat ik

vroeger bij haar nooit had waargenomen: nerveus hief zij beide handen boven het hoofd en schikte met een duw het kruivend haar in een breedgolvende krul tot midden haar voorhoofd. Eens dat ik haar aldus strak observeerde steeg haar een roode kleur tot boven de slapen. Zij liet in een schuwen glimlach haar tanden glanzen en zij gaven haar een schoonheid van gezonde gulzigheid. Geen trek in mijn gelaat vertrok. Zij ook beheerschte zich snel. Niettemin had zij bewezen dat haar gewaarwordingen niet langer aan haar moedwil gehoorzaamden.

Doch niet alleen dit physisch openbloeien wees op een verandering bij Emma. Zij had een volle, ongeschoolde altstem, die Claudia haar trouwens had ontdekt. Het gebeurde haar dikwijls in schilferende roulades uit te breken, waaruit men den wellust en de inspanning kon hooren van iemand die blij is met een nieuw bezit, doch vreest het niet genoeg te kunnen ontbolsteren. Als trots haar zelf toonde zich haar ware persoon. Meer zelfs, verborgen gaven vond zij als rijkdommen, die zij niet meer misprees. En dat zij den drang naar actie niet langer meer onderdrukte betoonde zij voortdurend.

Zij begon met naar de einders te zien en liet zich door Claudia de dorpen noemen, waarvan de torens talrijk boven de heuvels uitsteken. De klank van sommige namen, zeide zij, gaf haar den lust om de dorpsplaatsen te zien. Daar Claudia tot het doen van zulke verre uitstappen niet te bewegen is, en ik mij in een teruggetrokkenheid afzonderde, die vrij goed bij mijn bestendig bezigzijn van de

verloopen maand aansloot, bleef het bij een uitgedrukten wensch, waarop zij niet meer terugkwam. Nochtans zocht zij vaak een middel om haar zin naar meer beweging te voldoen. Zij belastte zich met de dagelijksche boodschappen naar het dorp, liep de hard gevroren veldwegen om, en kwam dan purperstralend en blinkend van oog uit de open lucht, die ijssterren blies op het zwarte wintergroen. Zij vond nog beter. Een boer, wien zij om kastanjes had verzocht, ging zij aan het ander einde van het dorp opzoeken. Zij kwam ons opgewekt terug, gansch vervuld van de beelden, die in den boomgaard het slachten en bloeden, het branden en scheiden van het zwijn in haar geest hadden geprent.

Des avonds kraakten de kastanjes op het vuur, en warmden de kamers met hun geur. Zij verborg de gebraden vruchten en liet ze de kinderen zoeken op den reuk. Het was niet noodig, dat ik zelf het zoekend kind zou spelen om de vreugde te volledigen. Emma ging en kwam op haar beurt door het huis, snoof en snorkte speelsch aan alle meubelen, waarin de kleinen kastanjes hadden kunnen neerleggen. Hoe snel keeren de toestanden: Emma, vóór enkele maanden vormelijk en gesloten en lusteloos, zette thans het huis in een rumoerige opgewektheid, terwijl ik willekeurig het zwijgen bewaarde en peinzend toekeek.

Het meest van al haar handelingen verraste mij het geregeld bezoek aan het lamme meisje van den gemeentesecretaris. Het is een zestienjarig kind met glanzende handen van geel ivoor en wangen als blauwe zijde. 's Zomers wordt het

rondgevoerd in een tuin vol geneeskundige planten, 's Winters in een lage kamer vol bloempotten. Men kan met het achterlijk schepsel slechts een pijnlijk gesprek voeren: het heeft de geestesgesteldheid van een achtjarige, de dolende verbeelding en de lachjes van een oud wijveke. Tweemaal in de week ging Emma een paar uren doorbrengen naast den rolwagen, - wat in alle oprechtheid erkend slechts een corvee kan zijn. Maar de idee ertoe werd haar door Paul gegeven....

Het raakt mij niet, dat zij alzo haar tijd verdrijft. Wat mij echter ergert, hoezeer ik het ook lang in gemoede heb geloochend, is het plezier dat zij vindt in de talrijke, zij het ook zeer regelmatige bezoeken van den onderpastoor. De namiddagen dat hij wordt verwacht, geen zwerven in de veldwegels, geen boodschappen in de dorpskom, geen statie naast den ziekenwagen van Clara. Wel daarentegen is zij vervuld van een ijver, die haar zorgvuldig, met liefde bijna, de laatste hand doet slaan aan het opruimen, ja aan den opschik der kamer, alsof ongewoon en voornaam bezoek in uitzicht stond. Opvallend is dan ook een opbruising, een uitstroomen van opgewektheid, die zij in een vlakke en rustige gelijkmoedigheid terugdwingt, zoodra Berrewats de klink van het hek ontsluit.

Ik weet niet van waar mij daarentegen een niet te onderdrukken afkeer komt voor deze zoogenaamde gezellige namiddagen. Heerscht er een atmosfeer van scherts, waarin mijn vrouw altijd onhandig en stijf beweegt, dan word ik zoo'n leegte gewaar en overvalt mij zoo'n gevoel van ijdelheid, dat ik altijd weer geeuwen moet en dat de dingen,

de boomen, de velden, mij schijnen te baden in een eindelooze verveling. Dit ervaren verdooft mij den geest en snoert mij den mond toe. Neemt het gesprek echter een ernstig bespiegelende wending, dan weet ik, dat Claudia vuriger gaat leven en den naam Gods als oplossing van alle problemen zal noemen; dat Berrewats de menschelijke verschijnselen onder een bovennatuurlijke belichting zal behandelen en ze aldus schaduwen laat afwerpen en lichtvlakken doet vertoonen, die zelfs de doode dingen bezielen; dat Emma gaat luisteren met een toewijding waarin zij al de krachten van haar wezen schijnt te verzamelen, - want ook dan gelijkt ze niet meer op de vrouw, die vroeger uit beleefdheid toe hoorde. Dat alles komt mij voor als te vaak bereden stokkepaardjes, of niet vrij van bekoorlijk gedilettanteer en iets betweterigs ten behoeve van vrouwen. Dikwijls bekruipt mij de lust om in deze gedachte-deeling-zonder-tegenspraak, tergend, een cynischen zet te plaatsen. Maar, waar ik vagelijk vrees met een grofheid de laagste zijde van mijn karakter bloot te geven, dring ik deze neiging terug. Steeds blijf ik er des te misnoegder door.

Het wonderlijkst is echter dat ik een zekere verlegenheid ervaar, zoodra ik mij tegenover mijn vriend bevind. De diepe vriendschap is wat ik in de orde der gevoelens het meest roem. Desniettemin verraadt men ze, gelijk de rest. Eeuwige ontbinding des harten! Ook in de wereld der zielsgehechtheid keeren de seizoenen. Wat een vriesweer! Wat een naaktheid! Wat een terugkeer in zich zelf waarbij zelfs de eigenliefde beschaamd is!

Wanneer ik tegenover hem sta, hoopen zich in

mij een reeks grieven op zonder naam. Zijn vrolijkste woordspelingen schijnen mij hem niet waardig. Zijn innemende voorkomendheid jegens de vrouwen kwetst mij als een ijdel spel. De gedachte, dat hij in mij klaar zou zien, doet mij een dam van hooghartigheid tusschen ons beiden opwerpen. Hij keert zich, al te beleefd, de vrouwen toe. Ik wend mij om en volg mijn eenzamen weg.

In dezen gemoedstoestand heb ik besloten, deels uit nukkigheid, deels uit nog overblijvend eerbied voor onze vriendschap, de gezellige namiddagen te mijden. Aldus vindt mijn afkeer geen kans om zich beleedigend ten toon te spreiden. En de welgemanierdheid biedt middelen genoeg om mijn afwezigheid met aannemelijke voorwendsels te motiveeren.

Ik installeer mij in mijn werkkamer, waar ik mij in lectuur verdiep; ik begeef mij op de baan, die mij voert naar de een of andere hoeve, waar ik mede aan de koffietafel ga aanzitten; ik zoek mijn kameraden uit het omliggende op, zooals den burgemeester van Relleghem, waarmede ik in den reuk van een naburigen broodoven lange partijen schaak speel. Dit wegglijpen, dat ik vroeger volbracht in vlagen van eenvoudige welgezindheid, doe ik nu gestijfd door een strakken hoogmoed.

Een van die avonden kwam ik laat terug in een tempeestend weer. Het Westen was onverwachts open gegaan. Een stormwind stortte zich zoevend over den zwarten buik der hoogte van waar het dalen der vlakte naar de Rollebeek begint. Uiteengerukte wolken werden laag door de vaal belichte verte aangezogen. Het bosch in de delling zwipte

uit alle kracht en over het omliggend land zwalpte het huilen van verbolgen wateren. Als noodseinen in de vloedgolf van storm en modderbruin blekten de witte gevels van eenige nietige hoeven. Onder het vluchten der hemelen, daverde de grond en schommelde de wereld als een worstelende steamer.

Het groeiend noodweer vervulde mij met een uitbundige vreugde. De regen kletterde op mijn waterproof. Ik vocht duwend voorover op den wind, zooals schepstrekken liggen aan een geladen boot, die op den bodem der rivier in leem en mergel zit gemetst. Soms werd mijn adem afgesneden en moest ik het prangen van mijn borst overwinnen. Maar al wat ik aan drift en bitterheid en hoogmoed in mijn hart had opgehoopt, balde zich samen tot een verrukkelijke kracht. Bewust een eenzame te zijn, streed ik met al den wellust van den wrok, alsof ik eindelijk een macht had ontmoet, met welke het waard was, meer dan met de menschen, mij te meten.

Plotseling werd ik letterlijk opgelicht en achteruit geslagen. Ik kon mij vastklampen aan een boom. Een oogenblik moest ik al mijn krachten aanspannen om te weerstaan en te verademen. Een uiterste opwelling van redelijkheid zette mij aan mijn krankzinnige opstandigheid ter zijde te stellen. Doch mijn eerste vreugde verstarde tot een koppigheid, waarin zich razernij en onstuimigheid tot een duivelsche uitdaging van God en alle dingen vereenigden. Ik wierp mij weer op de baan en den onwil, dien ik niet weren wilde, zou ik betalen.

Ternauwernood had ik eenige stappen gedaan of een stuk hout, in volle borst ontvangen, sloeg

mij neer. Ik bleef een tijdlang verdoofd, alsof alle verzet uit mij was gebroken. Met een plotselinge verstomming zag ik rond mij de matelooze bewogenheid van hemel en land. Ik was mij geen pijn bewust. Overgeleverd aan mijn machteloosheid werd ik zelfs innerlijk rustig ten overstaan der tornende elementen. Weldra zag ik den straal van een autolicht een vurigen tunnel in de donkerte boren. Een der vrachtwagens, die 's avonds groote ladingen melk naar de stad voeren, naderde. Door het stormen overheerscht scheen hij geruischloos. Ik deed teeken om stil te houden. Ik heesch mij bij den chauffeur, die iets onverstaanbaars riep.

Vóór mijn huis hielp hij mij afstappen. Toen ik binnentrad had ik de strakke luciditeit, die volgt op een eensklaps geëindigde dronkenschap. Ik ontdeed mij van mijn slijkerigen waterproof. Ik ontstak het licht in de familiekamer. Ik ging plaats nemen aan tafel, die nog voor mij gedekt stond, toen de deur werd opengedaan en Emma somber voor mij verscheen.

- 'Wat een weer!' zeide zij, half nog bezorgd, maar half ook gerustgesteld door mijn thuiskomst. Haar gelaat werd echter plots zeer ernstig.

- 'Wat hebt gij?' vroeg zij, wjl zij aandachtig mijn aangezicht opnam.

Ik zag in den spiegel en werd bleeker daar ik mij zoo bleek zag. Ik droeg een wonde over mijn wang en voelde nu inderdaad haar prikkend gloeien. Spontaan bracht ik de hand aan het gelaat en wilde ik met een losse houding Emma's aandacht afkeeren. Zij zag dat een paar droppen mijn vingers bevleekten. Zij greep mijn hand en verwijderde ze:

- 'Gij zult dit zoo niet laten,' sprak zij ingehouden maar gebiedend. 'Of ik wek Claudia.'

- 'Het is de moeite niet om haar te storen,' fluisterde ik. 'Boven vind ik wel wat verbandstof.'

- 'Neen,' wederveroer zij snel, 'wacht een seconde.'

Zij verdween eenige korte oogenblikken die mij bijna een zachte verwachting waren. Zij kwam terug met een étui, waaruit zij enkele fleschjes en watten langde. Vlug haalde zij een kom water bij en wierp er eenige boraxschilfers in. Ik wilde de wonde baden.

- 'Ik zal het beter doen,' verklaarde zij met zekerheid en inderdaad bette zij mijn wang omzichtig en handig. Ik moest haar beletten mij een winde om het hoofd te leggen, doch ik kon niet anders dan mij een klein verband van Bilrodelinnen en pleisters te laten welgevallen. De rug van haar handen raakte soms mijn wang heel even met de zachtheid van perziken, maar frisch. Ik voelde mij kinderlijk blij zoo rustig onderworpen te zijn, zoo ontspannen, zoo helder, bijna tevreden.

Emma zag het en glimlachte mij bescheiden toe. Wij hoorden beiden een vlaag wind rond het huis rammelen, onderbraken even het zoete innerlijke vloeien om naar de holte te luisteren, die de storm in den geest te binnen riep. Des te innemender werd het gevoel van veiligheid rond de kap der lamp, waar wij nu nederzaten.

- 'Gij hebt ons wel schrik aangedaan,' sprak Emma verwijtend, maar met een stembuiging, die alle hardheid wegnam.

- 'Zeg liever het onweer,' weersprak ik

eenvoudig. ‘Ik meende, dat ik slechts op de borst was getroffen door een stuk afgekraakt hout. Ik wist niets van deze kleine wonde.’

- ‘Neen, niet alleen het onweer maakte ons bezorgd. Gij zijt den jongsten tijd zoo veel op de baan.’

Haar blik onderzocht mijn blik. Ik had wel zorg er niets te laten in doorschemeren van het genoeg, dat mij haar belangstelling deed.

- ‘Zoudt gij durven zeggen, dat het uw schuld niet is, als gij door dit hondenweer zijt verrast?’ vervolgde zij op denzelfden toon van goedmoedig misnoegde vrouw.

- ‘Had ik dan nog langer moeten wegblijven?’ beproefde ik te schertsen.

Doch Emma nam geen notitie van mijn grapje en zeide effen:

- ‘Gij zijt veel veranderd.’

Ik begreep haar niet en was ineens zeer geboeid. Deed zij louter een constatacie? Maakte zij mij een verwijt? Luchtte zij een leedwezen? Deze vragen schoten mij door den geest, zonder dat het mij mogelijk was uit Emma's houding het waarschijnlijkste antwoord af te leiden. Ik twijfelde plotseling of ik mij onverschillig moest voordoen of gehoorzamen aan den lust, die mij besloop. Door mijn zwijgen zag Emma mij aarzelen. Alsof zij daarvan gebruik wilde maken om mij welgevallig te zijn, sprak zij glimlachend en als opbeurend:

- ‘Hebt gij dan redenen om zoo uw eigen weg te gaan? Beken dat gij op uw eentje leeft de laatste dagen. Of meent gij dat uw voorgewende bedrijvigheid niet opvalt? En uw afwezigheid in

uw woorden? Uw opwekkende vindingrijkheid is weg. Gij hebt u van ons afgekeerd, van ons, ik moet misschien zeggen van mij. Gij wandelt niet meer met mij. Gij tracht niet meer mij mijn hart te doen luchten. Gij ziet het, ik kan vrij en los met u spreken. Gij schijnt niet te weten hoe ik in uw huis ben geworden. Gij hebt mij gezegd, dat ik herleven zou en waarlijk, ik ook ben veel veranderd. Nu vooral zou het mij goed doen mij aan u te openen. Maar wat is er met u? Het was mij vroeger of gij mij van oudsher een vriend waart. Thans echter ken ik u niet meer.'

Ik liet haar spreken, zonder onderbreking. Toen zij zweeg had ik als een spijt dat zij niet al maar doorging, zoozeer streefde mij haar innemende vrijmoedigheid. Mijn twijfel was verdrongen door een blijdschap, die tot een warmen roes groeide. De weldoende lust ging rapper door mijn leden vloeien. De wonde op mijn wang begon te kloppen en aan mijn slapen gloeide behaaglijk een vuur. Ik voelde mij stilaan vergoed worden voor de weken eenzaamheid, vervuld van nijd en bitterheid. En mijzelf onderzoekend zocht ik woorden, die mijn gemoedstoestand zouden schilderen in een nieuwe oprechtheid, spontaan een beetje hoogdravend:

- 'Emma, ben ik veranderd? Zijt gij veranderd? Veranderen wij ooit? Zijn al deze verschillende vormen waarin wij evolueeren niet gemerkt naar ons onveranderlijk diepste wezen? Uw vreugde, uw leed, uw oude wil tot lam liggen, uw heropstanding, heeft het al niet een zelfde zin en beteekenis: uw natuurlijke levenslust, die wil

bloeien? Ik heb verleden jaar zes fruitboomen in den tuin laten planten. Een ervan droeg in het begin der Lente geen bladeren. Wij dachten hem dood. Trots zijn dor uitzicht verzamelde hij zijn sappen en hoopte hij zijn bloeikracht op. Hij was dezen Herfst de eenige van de jonge perelaars, die vruchten heeft gevormd!

Zij werd een glimlach. Ik voelde mij aangemoedigd:

- 'En ik, ik weet het nu, was al den tijd dien ik buitenhuis doorbracht en in mij zelf gekeerd, vervuld van een zelfde sympathie voor u.'

Even had ik gearzeld of ik het woord liefde uitspreken zou, maar een soort van eerlijkheid, gemengd bij een speculatieve voorzichtigheid, belette mij dien grooten stap te doen. Toch voelde ik dat ik kleurde. Een heete stroom doorgolfde mij overigens gansch.

Emma bleef stil in haar tevreden glimlach. Ik nam haar hand en vervolgde:

- 'Om u alles te zeggen, zonder terughouding: mijn sympathie voor u is zelfzuchtig en afgunstig. Gij hebt u naar Claudia en den onderpastoor gekeerd en ik ben met mijn sympathie afgedreven. Gij keert u weer naar mij, en zij is vuriger dan ooit.'

Zij onderbrak mij berispelend. Ik bracht haar hand aan mijn lippen en drukte er smoorlijk een kus op, die gewis niets weg had van een louter vriendschapsbetuiging. Een purper blosje was haar naar de oogbeenen gestegen en zij sloeg den blik neer, maar in haar mondhoeken trilde een krul als van lippen die heimelijk lachen. Zij stond recht. Ik

weet niet welke schroeiende dampen mij naar het hoofd sloegen en mijn oogen benevelde. Mijn adem ging veel sneller. Zij deed achterwaarts een paar stappen en vatte den deurappel, alsof zij voorzag, dat ik haar het volgende oogenblik met beide armen op de borst zou drukken. Bijna nooit noemt zij mijn naam. Thans zeide zij, streelend, fleemend bijna:

- 'Karel' ....

Dat fluisteren van mijn naam bracht mij meer buiten mij zelf dan welke voluptueuze aanraking het ooit had kunnen doen. Er ontsnapte mij wellicht een toonlooze jubelkreet: 'Ha!' want zij hernam:

- 'Karel, ik ben blijde met uw sympathie.'

Met eenmaal stond ik vóór haar, omvatte haar beide schouders en drong hard aan vóór haar gelaat:

- 'Is dit nog sympathie? Of is het meer?'

Haar hand op mijn mond belette mij te voltooien.

- 'Neen, neen,' zeide zij vast en afgetrokken en blijkbaar was zij eensklaps in een vreemden innerlijken strijd verdiept. Zij maakte zich los en zonder nog een woord te spreken, verdween zij en hoorde ik haar de trappen oploopen.

Ik bleef in verwarde opwindung, waaruit echter de blijdschap niet week. Mijn hoofd stond hol en in de nachtkamer hing een ruischen, waarin ik niet meer kon onderscheiden of het weer nog oproerig het huis omringde. Onmiddellijk daarop hoorde ik alle geluid stilvallen rond het gaan van bloote voeten op den plankenvloer boven, in de kamer van Claudia.

Middernacht was voorbij. Ik doofde het licht.

Terwijl ik naar boven ging besloot ik vast, dat ik mijn vrouw met geen enkele ongezellige bespiegeling aan mijn tevreden roes afbreuk zou laten doen. Toen ik binnentrad dekte zij de kinderen toe. Zij zag het verband op mijn wang. Ik lei met bedaardheid uit hoe mij het ongevalletje overkomen was en besloot koel:

- 'Emma heeft voor dit verband gezorgd.'

- 'Het treft goed dat zij beneden was.'

Vermoedde zij iets van het gebeurde met Emma? Zij had welgemeend gesproken en drong niet verder aan. Ik hield mij gauw overtuigd, dat zij niet de minste dubbelzinnigheid had bedoeld. Ik dacht aan de ironie van het lot en gaf niettemin zonder spot toe:

- 'Inderdaad, het trof goed.'

En ik sliep in, voldaan van een goede moeite en een weldoende verwachting.

Er volgden dagen van geheimnisvolle verstandhouding tusschen Emma en mij, verstandhouding die op zichzelf reeds rijk was aan genot, als een wellust, die de verzadiging belooft. Ik behield dezelfde hooghartige houding van den bezigen man, die zwijgzaam en afgetrokken met vreemde dingen is begaan. Bijtend aan mijn pijp zag ik, afwezig, den winterregen de ruiten vloeierig maken. Maar met een draaiende blik, die even den blik van Emma huwde, waar zij licht en veerkrachtig een vaas op den schoorsteen hief, dronk ik aan haar een bedwelming, welke ik, innerlijk jubelend, onder een superbe roerloosheid bedwong. Emma daarentegen had oogenblikken, dat zij bezorgd in een mijmering scheen weg te zinken, maar met een

schier onzichtbaar schudden van de schouders wierp zij dan iets ver van zich af en bloeide weer open in een lach van al haar tanden, die als een totale overgave was. Ofwel waren het onder het eten, als een roekeloos spel, wijl Claudia argeloos de kinderen bediende, haar vingeren, die zich vluchtig om mijn vingeren strengelden. Andere malen was het een wisselen van woorden, zonder den toon te verheffen, opwellingen van vroolijke zinspelingen en invallen, die niet meer groeiden tot een ernstig gesprek zooals vroeger, maar de wispelturigheid en fantasie hadden der amoureuze ingeving. Deze valsheid in ons gedrag, deze zekerheid in ons bedrog en vaker nog de dubbelzinnigheid waarmede wij onder het vertrouwend oog van mijn vrouw een matige en natuurlijke opgewektheid huichelden, bond ons in een betoovering, die elke omwoeling van het geweten bij voorbaat onder lust begroef.

De bezoeken van mijn vriend, den onderpastoor, kwamen echter geheel deze verrukkelijke architectuur in haar broze grondvesten bedreigen. Hij knikte hoofsch boven de palmbollen, die bij den ingang van den voorwegel staan, en zijn vranke blik veegde het stralen van Emma's gelaat. Haar spontaniteit, haar achteloosheid, haar speelschheid werden eensklaps een boomgaard, waarvan de zon zich terugtrekt. Ik zelf werd mij onmiddellijk bewust, dat wij onder zijn oog tot een volkomen eerlijkheid moesten terugkeeren en dat de zin van het minste spel, hoe heimelijk ook aangeroord, hem niet zou ontsnappen. Hij trad binnen met steeds denzelfden lach. Niet alleen

dienden wij terstond onze geheime intimiteit af te leggen. Het was alsof een schaamte tusschen ons rees. In zijn aanwezigheid kon er van roekeloosheid geen sprake meer zijn. Verlegenheid, onbehagelijkheid heerschte er alleen.

Wat mij echter vooral kwelde was de wijze waarop wij, vier kameraden, zooals wij ons zelf eens zonder eenige ironie hadden genoemd, in deze sfeer evolueerden. Het kwam me natuurlijk voor, dat Emma, zooals ik, een soort van wrevel tegen den ruststoorder zou gaan koesteren. Door inspanning, zelfbedwang en meegaande inschikkelijkheid daarentegen gelukte het haar zich tot Paul's bezielde welgezindheid te verheffen. Zij sprak met hem, zij trachtte zijn denkbeelden te deelen, zij stemde met zijn opvattingen in. Kon zij hem in iets niet volgen of twijfelde zij aan een van zijn verklaringen, dan betoonde zij zooveel goeden wil om haar eigen oordeel te overwinnen, dat zij eindigde met tegen zichzelf te denken. 'Aangezien gij het verzekert, zal ik wel ongelijk hebben,' had haar leuze kunnen worden, ofschoon zij zich inbeeldde, dat zij zelfstandig hooger reikte. Naarmate zij zich aldus dichter bij Paul's geest en gedachte ging koesteren, verwijderde zij zich in gemoede van mij. Aan een blik van haar, koel op mij verdwaald; aan een geweigerd antwoord op een vraag, die ik tot haar in het bijzonder richtte; aan een hardnekkigheid in het tegenspreken van een door mij uitgedrukte opinie kon ik meten hoe zij, verre van zich tegen Paul te keeren, tegen mij een misnoegen kweekte.

Het gevolg was, dat ik in mijn scherts met

mijn vriend een vinnigheid mengde, waarvan de vijandschap hem niet moest ontgaan, maar waarop hij niet inging. Hij bleef van onverstoorbaar goed humeur, als bewust, dat hij alle kleine afleidingen terzijde moest laten liggen, om met zelfbeheersching Emma voor te gaan. Dat Claudia zich daardoor liet verblinden hoefde mij niet te verwonderen: zij was in de sfeer van een al te zeer aan gelukzaligheid grenzende blijdschap om de valsche verhouding te doorgronden. Na zijn heengaan echter, kwamen er onbehaaglijke minuten. Met de stilte, die inviel, en de nabezinning, die begon, werd mijn positie kiescher. Mijn woorden bleven zonder weerklank. Emma werd peinzend. En Claudia sloeg de handen voor het gelaat - wellicht om beter de eigen bezieling bij te houden. Het waren de avonden, dat ik de eerste slapen ging en dat ik mijn vrouw vuriger en langer bidden zag dan naar gewoonte aan den voet van het bed, waarop ik misnoegd lag met het gevoel, dat mijn dag was mislukt.

Ongeduldig omdat zij tot klappertandens toe in de koude bleef zitten, had ik eens gevraagd waarom zij zoo lang bidden moest en ik kreeg tot antwoord:

- 'Ik bid voor Emma. Zij heeft al een grooten weg afgelegd en is vol betrouwen op Paul.'

Het was mij alsof al haar woorden gekozen waren om mij te ergeren. Haar blinde ijver, haar zekerheid vervulden mij met een bitteren spot en niettemin gaf zij mij een onrust en een twijfel, die mij onverklaarbaar waren: uit Emma's intiemen omgang wist ik wel beter en nochtans scheen het

mij toe, dat de andere Emma Claudia's vertrouwen wettigde. Ik kwam er toe mij af te vragen welk beeld van Emma het valsche was.

Lagen, de namiddagen, die de onderpastoor bij ons doorbracht, al de wegen tusschen Emma en mij versperd, de volgende ochtenden moest ik schatten van tact en voorzichtigheid aanwenden om weer, bijna ongemerkt, tot haar zoete en natuurlijke opwellingen door te dringen.

Telkenmaal echter stelde ik een grooter aarzeling vast in de wijze, waarop zij zich aan haar mildere neiging overgaf. Ik voorzag het oogenblik, dat zij den terugkeer op haar zelf niet meer doen zou en het was alsof ik werd opgezweept. Een streelender teederheid, een dringender verliefdheid vuurden mij aan. Ik verdubbelde in omwindende kracht rond Emma, die er afwisselend moedelooser en zenuwachtiger, weeker en gespannender door werd. Voorzeker had zij het gevoel, dat zij nog slechts aan een brozen draad boven wisselende gebieden reisde en dat zij aan deze of gene zijde vallen zou. Was Claudia even buiten de kamer, dan sloeg zij al schalks de armen om mijn hals en gaf mij snel een kus, die mij soms droevig scheen. Maar beslist wees zij mijn voorstel af om een wandeling te doen naar de rij boomen op den versten heuvelrug, die haar nochtans lang had aangetrokken wijl het onbekende er achter lag. Ik mocht niet heengaan, maar ook bij Claudia wilde zij blijven.

Deze grillen wekten bij mij het verlangen, de opwinding, om eens en voor goed door te tasten en het wijken en aandraven gedaan te maken. Ik

zou mij niet vergenoegen een nieuwe gelegenheid af te wachten om met Emma alleen te zijn. Reeds vroeg in den namiddag had ik tot haar gezegd, terzelfdertijd als een liefkoozing en een gebod:

- 'Ik moet met u spreken. Zorg dat gij vanavond met mij beneden blijft.'

Zij had niet geweigerd. Alleen had zij gansch den vooravond, dien ik met een overvloed van grappen en guitenstreken uitbundig blij had gemaakt, tusschen een glimlach en een verborgen handdruk van mijnentwege, mijmerend, al haar krachten verzameld. Na het avondmaal haalde ik in mijn opgewekte luim een flesch Bourgogne boven. Claudia was nooit te bewegen geweest te leeren schaakspelen. Emma echter was inschikkelijker en liet zich, zonder veel belangstelling overigens, waarde en beteekenis der stukken verklaren. Wij speelden een paar partijen, die ik rekte, tot Claudia verveeld en vakerig ons wel te ruste wenschte. Wij hoorden haar boven een wijle over en weer gaan. Ik dronk nog een glas wijn en voelde hem naar mijn hoofd stijgen. Emma luisterde en waar zij haar glas stilhield zag ik er lichtelijk de lampvlam in beven.

Ik stond recht, nam haar het glas uit de handen en boog over haar. Zij werd bleek. Ik voelde haar borst kloppen aan mijn borst als den vleugelslag van een vogel. Ik prangde haar vast in de armen. Zij weigerde mij te omhelzen. Ik vuurde met een krachtigen blik den lust aan in haar oogen. Ze deed ze toe. De veerkracht, die ik in haar leden voelde, verliet haar niet. Ik werd integendeel haar inspanning om te weerstreven gewaar.

Een oogenblik liet ik haar los, om de raadselen op haar gelaat te ontwarren. Een gloeiende bremstigheid trappelde in gansch mijn wezen en er kwam een vrees in mij, dat de trillende prooi onder mijn hand mij voor altijd zou ontsnappen. Zij richtte zich op. Haar trekken stonden gespannen, maar iets smeekends lichtte in haar oogen, als van een dier dat zal worden geslagen. Zij wilde spreken. Haar spraak scheen te falen waar zij begon:

- 'Karel, mijn vriend....'

Ik verachtte op dien stond alle woorden. Ik wierp haar om in mijn arm. Alle twijfel over mijn doel en verwachting was weg. Waar zij leunde tegen mij, voelde ik mij laaiend. Een woeste wellust zegevierde reeds diep in mij. Ik ging met een kus op haar lippen storten, toen zij mij, als een aangetrokken boog, dien men loslaat, ontsnapte.

- 'Zoo niet!' riep zij ingehouden uit.

Ik stond roerloos in een storm, die van binnen kwam. Een oogwenk hoorde ik de volkomen stilte, waaruit gansch het huis op dien stond was gebouwd en waarin Claudia luisterend kon liggen. Deze gedachte was de steun, waaraan ik mijn woede beheerschte. Nochtans, een oneindige spijt vervulde mij en tevens een hunkering van dorst en lust. Ik kon niet gelooven, dat ik haar niet plooiën zou naar mijn wil. Een vlaag van geprikten hoogmoed stijfde mij bovendien. Ik deed een paar stappen, opende de gangdeur en fluisterde berekenend en trotsch:

- 'Ik weerhoud u niet!'

Zij verroerde niet, een heele poos. Zij streelde mij met een beklagenden blik. Dan ging zij de deur

sluiten en waar ik in een zetel was gaan liggen kwam ze naar mij, knielde neer, verborg haar hoofd in mijn schoot en brak in stille snikken los. Zoo stortte het verzet ineen, docht mij. Een onuitsprekelijke weelde vervulde mij, ofschoon ik haar weekheid verafschuwde. Een oogenblik liet ik aan haar aandoening respijt. Zij hief het hoofd op, richtte den blik van twee gekwelde oogen op mijn gelaat, dat ik gloeiend voelde.

- 'Karel, zijt gij waarlijk geloovig?'

Zij had toonloos gesproken, zonder ironie of verwijt. Verschrikkelijk verveeld, wilde ik haar vraag niet weten. Al mijn krachten waren trouwens gestrekt naar een doel van wellustig genot. Haar bleek aangezicht stond kalm geschoven tusschen mij en haar begeerlijke gestalte. Ik kon het niet aanzien, sloeg den blik neer. Zonder een uitvlucht te zoeken boog ik naar haar en met een wilde gretigheid nam ik haar mond. Zij liet mij onverschillige lippen.

- 'Bij God!' riep ik dof uit op een toon van brutalen heerscher. 'Weet gij ten slotte wel wat gij wilt?'

Uit haar diepste wezen kwam haar verontwaardiging in opstand:

- 'Ja, ik weet het! Ik wil weten of gij waarlijk geloovig zijt. Uw handen, uw oogen, gansch uw verlangen verslindt mij. Gij betoovert mij. En nochtans, als ik sympathie heb voor u, ik bemin u niet! Ik bemin u niet!'

Gepijnigd vatte ik haar de polsen.

- 'En uw spelen met mij? En uw streelingen? En uw kussen? Heeft dat allemaal geen zin?'

- ‘Jawel, jawel!’ gaf zij toe in een smartelijken glimlach. ‘Als dat u recht geeft...?’ en in een plotseling beven voltooide zij niet.

Was dat opperste berekening van de vrouw? Uit gansch haar houding sprak de wil der onderworpenheid om mij te ondergaan, indien ik voor geen gewetensbezwaren week. Ik liet haar handen los. Mijn begeerlijkheid ging niet zoo ver, dat ik laaghartig haar offer aanvaardde zou. Ik leed trouwens algaauw niet meer in mijn verlangen, - maar mijn geest doolde in allerlei veronderstellingen en kon niet rustig worden. Dat zij mij niet beminde verwonderde mij slechts ternauwernood. Maar elke uiterste afwijzing, en deze hooghartige zelfverloochening in nog grooter mate, kwetst steeds de ijdelheid van den man, meer zelfs dan zijn zinnelijkheid.

Zij zag mijn verwarring. Zij maakte zich innemend, waar zij zich vertrouwelijk voor mij zette en te strak bedaard uitleg begon te geven:

- ‘Gij ziet het, mijn vriend, in welke pijnen ik herboren ben. Hoe is dat weer begonnen? Al dat leven rond mij. Ik wilde eerst worden zooals Claudia. Haar vertrouwen hebben, haar zekerheid, haar sterkte. Ha, Karel, gij gelooft niet in haar zooals ik. Maar ook de onderpastoor ziet in haar een vast gemoed. De onderpastoor? Met hem is het definitief een wederopleving geworden. “We zullen u een nieuwe ziel maken,” lachte hij. Wat heeft hij gedaan? Wat heeft hij gedaan? Ja, zij is hier. Ik voel ze. Hij heeft weer mijn ziel nieuw gemaakt. Maar waarom moesten ook mijn handen zoo gevoelig worden, mijn lippen zoo verlangend?’

Gij waart hier de eenige man in huis. Uw blikken of weet ik het wat, uw aanwezigheid, uw houding brachten mij in de war. Hoe goed was een kus van u! Maar hoe boos was ik telkens op mij zelf. Helaas, ik ben maar een vrouw. Langs den eenen kant de vreugde weer innerlijk te ontwaken, opnieuw tot liefde in staat te wezen en goed te willen zijn. Langs den anderen kant de lust, die weer steekt, het verlangen, dat geen rust laat en zich niet schaamt om de intiemste en liefste vrienden te bedriegen.'

Zij dacht een lange poos na:

- 'Ik heb genoeg van deze dubbelzinnigheid. Ik heb bij u een oogenblik zinneloze illusies gewekt. Vergeef mij, dat ik ze weer terugnemen moet. Maar tracht de uiterste fierheid van een vrouw te begrijpen. Ik wil hier weggaan eer het onherstelbare is geschied. Geef toe, dat mijn zinnelijke bevliegingen dat verraad niet waard zouden zijn. Hoe meer ik er over nadenk, hoe vaster ik overtuigd ben, dat het tijd is voor mij om van hier weg te gaan.'

Haar toon was zoo natuurlijk geworden en van alle passie ontdaan, dat haar spreken als luidop peinzen was, zonder te willen overtuigen. Haar eerlijkheid werd er bijna roerend door. Mijn zinnelijke roes en gekwetste ijdelheid waren totaal ineengevallen en spontaan, belangeloos op dien oogenblik, verzette ik mij tegen haar plan om weg te gaan.

- 'Zinnelijke bevlieging, Emma? Heb ik ze niet geroepen? Zal ik mij bovendien nog moeten verwijten u van hier te hebben weggejaagd?'

Neen, gij zult blijven. Ik verzeker u, dat gij van mij niets meer zult te vreezen hebben.'

Ik herinnerde mij hoe ik ook vroeger aan mijn goedheid en sterkte niet had getwijfeld. Ik voelde mij verkleuren en aarzelen. Er viel een stilte, waarin we elkanders vleeschelijke zwakte maten met een oneindige vergoelijking van genereuze vriendschap, en misschien nog meer met spijt over het verzaken aan onze lusten. Wij ondervonden een schroeiende droefenis om de offers, die wij in elk geval aan onze betere inzichten verschuldigd waren. Het is niet waar, dat men tot zijn moreelen plicht terugkeert zonder innerlijke verscheurdheid. De wijkende vijand binnenin wreekt zich met het heimwee naar de verloren beloften aan te steken. Zonder dat wij spraken rezen voor ons beiden al de genoeglijke beelden der voorbije uren, herzagen wij de diverse stadia van een innerlijke herleving. De ziel, maar ook de zinnen waren weer gevoelig geworden en van de zinnelijke temptatie had ik mijn werk gemaakt. Reeds was het alsof zich de scheiding vervulde: onze harten voelden zich trekken op al de banden, wier geheime vezels in de vertrouwelijkheid van enkele maanden waren gegroeid. De geest, in deze oogenblikken van sterke bezinning, beschreef bij ons beiden denzelfden boog en zonder schok of sprong bevond ik mij na een lange poos, als bij voorbaat verwittigd, opnieuw vóór haar vraag:

- 'Karel, zijt gij waarlijk geloovig?'

Ik zag op haar gelaat de werking van angst en nieuwsgierigheid, - maar haar stil en striemend woord had een schroeienden bliksem in mijn geest

geslagen: ‘Was mij de Heer misschien ook middel tot verleiding geweest?’ Ik begon plots uit walg en nederigheid in mijn vleesch te beven. Een stond als een lange nachtmerrie bleef ik alsof ziel en lijf uit elkaar gingen splijten. Toen wierp ik ademloos een ontbindende wanhoop van mij weg.

- ‘Ja, ik geloof,’ riep ik bijna jubelend uit, doch wijl ik Emma verbleeken zag, verontschuldigde ik matiger: ‘Maar gij ziet tot welke uitspattingen ik zou in staat zijn, ondanks mijn geloof.’

- ‘Ik moet hier weg,’ wederveroer zij, alsof zij zich thans definitief had hervat. Zij stond recht, gereed om de kamer te verlaten.

Ik trachtte haar nog in haar beslissing te doen wankelen. Ik vroeg haar Claudia niet te offeren door een schielijk en niet te motiveeren wegloopen, ik hield haar de eenzaamheid en duisternis voor, tot dewelke zij zelve dreigde terug te vallen na de korte belofte van wedergeboorte, - die ik helaas in gevaar had gebracht. Het eenige wat zij mij beloven wilde, was het bericht van haar vertrek voor te bereiden. Het was genoeg om mij te laten hopen, dat ik nog alles zou kunnen herstellen om onbaatzuchtig Emma bij ons te houden.

[VI]

PERSOONLIJK zou ik haar niet meer overreden. Niet alleen bood zij mij de volgende dagen geen enkele gelegenheid om vertrouwelijk met haar te spreken, - zij vermeed mij, mijn blik, mijn handdruk, om steeds met Claudia bezig te zijn. En Claudia was gelukkig.

Het geluk bij haar ontleent op zijn hoogst de teekenen der tevredenheid. Zij berispt de kinderen met wat zachter stem, zij zwijgt niet minder dan naar gewoonte, doch af en toe worden haar trekken milder in een glimlach. Geen uiterlijke uitbundigheid maakt haar levendig. Zij blijft gelijkmoedig alsof zij nimmer het voorgevoel had, dat iets in huis, iets in haar vreugde veranderen kan. En nochtans, Emma hechtte zich blijkbaar aan haar, met de verdubbelde toewijding van iemand die weet, dat het einde van een gemeen genot nabij is. Zij lachte veelal, zij babbelde vroolijk, zij stoeide, - maar met die schrijnende overspanning van den weemoedige, die zijn opgewektheid aan den drank heeft gevraagd.

Ik zag de argelooze tevredenheid van Claudia, den roes van Emma en de gedachte, dat beiden teerden op een vreugde, waarvan het einde was gemeten, spitste het gevoel aan van mijn schuld, - maar ook mijn wil om zonder zelfzuchtige berekening Emma's heengaan te voorkomen.

Ik zocht tevergeefs naar een middel. Tenslotte zag ik slechts uitkomst in de hulp van den onderpastoor. Ging ik thans weer zijn steun verzoeken, nadat ik reeds eens had bedreigd het werk te vernielen, waar ik hem zelf had aangespannen? Zou ik meteen niet het kuipen van een onnoembare

passie blootleggen, het loeren van den man op het wijfje, al den tijd dat Emma onder zijn verheffenden invloed had gestaan? Mijn hoogmoed verzette zich tegen deze zelfvernedering. Ik overtuigde mij overigens, dat ik het recht niet had iets van Emma's zinnelijkheid te ontsluiëren. Twee dagen bleef ik machteloos toezien. Toen vreesde ik dat Emma, die tot dusver aan Claudia van geen scheiding had gesproken, - wat mij wel eenigszins verwonderde, - dit niet langer zou uitstellen. Ik besloot mijzelf van alles te beschuldigen, - dat tintje bevederde ruitelijkheid heeft mij altijd een spoorslag gegeven om na verlagende handelingen zooveel mogelijk weer goed te maken. Was het bovendien geen begoocheling, dat mijn vriend destijds in al de luimen van mijn onvoldanen lust niet had gelezen?

Nog denzelfden namiddag belde ik bij den onderpastoor aan. Ik dacht aan mijn vorig bezoek, niet zoo lang geleden, met een gelijkaardig doel. Toen waren mijn zuivere inzichten nog aan mijn zwakheid niet getoetst geweest. Ik was een beetje ontroerd, maar vast besloten, desnoods met een zweem van hardheid, mij over alle gevoeligheid heen te zetten.

Wij zaten weer tegenover elkaar, alsof wij beiden wisten, dat de herhaling van ons oud gesprek bij voorbaat in den loop der dingen stond geschreven.

- 'Paul,' begon ik met voorgewende onverschilligheid, 'Emma is, gelijk gij zelf wel zult weten, de geanesthesieerde vrouw van vroeger niet meer. Ik moet u bekennen, dat haar een bekoring is eigen geworden, die een oogenblik voor

mij gevaarlijk is geweest. Ik heb het haar gezegd. Ik zou het hebben bewezen, indien zij niet voor ons beiden verstandig was geweest. Maar het gevolg is dat zij nu zal weggaan.'

Ik had den knoop doorgehakt en hooghartig alle gevoelens van spijt en schaamte verdrongen. Mijn vriend scheen ze des te dieper te ondergaan, want hij, dien ik steeds vol zelfbeheersching heb gezien, werd eensklaps hoog rood en een stond werkten de kaakbeenen onder zijn wangen. Ik hield mij sterk en vervolgde koelbloedig:

- 'Ik heb nagedacht. Indien wij ze in haar oude wereld laten terugkeeren, is alle winst verloren.'

- 't Is jammer dat ge daaraan niet vroeger hebt gedacht,' wierp hij mij in de rede en tot mijn verwondering klonk in zijn stem een nauwelijks onderdrukte woede. Ik voelde mijn schuld, maar deed alle moeite om mijn onontroerde houding te bewaren. Ik zweeg. Hij was rechtgestaan en deed eenige stappen over en weer om zijn beheersching in een physische beweging terug te vinden. En waarlijk, na eenige oogenblikken, had hij ten minste een bedaarder toon veroverd, want staan-blijvend vroeg hij, ofschoon misschien met een tintje sarcasme, minder bits:

- 'En verder?'

- 'Verder? Mij dunkt, dat gij de woorden zoudt kunnen spreken, die haar zouden terughouden.'

- 'Voor u?' vorschte hij, terwijl hij me streng in de oogen las.

Ik liet niets zien van mijn hoogmoed, die, gekwetst, zich in zichzelf terugtrok.

- ‘Voor haar,’ wedervoer ik kalm. ‘Mijn inzichten zijn zuiver.’

- ‘Gelijk de vorige maal!’

- ‘De koppigheid in uw wantrouwen doet mij pijn.’

Hij hernam zijn stap. Zijn ongewone bewogenheid deed mij vreemd aan en was, bij wijze van tegenstelling wellicht, er oorzaak van dat ik, die in den regel van ons beiden het meest oplopend ben, thans strak en rustig bleef. Ik herinnerde mij mijn vroegere voortvarendheid en meende geen beter bewijs van zelfbedwang te kunnen geven, dan zonder aandringen op zijn beslissing te wachten.

- ‘Maar waarom zou ze niet zonder schade heengaan?’ redeneerde hij na een lange poos luidop. ‘Heeft zij u niet weerstaan? Is zij niet onafhankelijk genoeg om alleen haar weg te zoeken?’

- ‘Haar weg zoeken. Gij zegt het goed. Maar ik heb u misschien verzwegen, dat zij mij slechts na lang aarzelen heeft teruggewezen. Reken dus niet met een onaantastbare sterkte. Zij heeft u nog van noode, ik verzeker het u. En dan, gij weet het, zij heeft totnogtoe geen voet in de kerk gezet. Uw werk is slechts ten halve gedaan.’

- ‘Het is beter dat zij weggaat!’ zeide hij op een toon van onverzettelijkheid, waarin mij, meer dan de bezadigde ernst van den priester, een vooropgezetheid trof, die met redeneering niets gemeen meer had.

Ik wilde nog argumenteeren. Hij viel mij bitter in de rede:

- ‘Het is beter dat zij weggaat!’

Trots mezelf kwam in mijn geest een argwaan, dien ik met afkeer verdrong. Ik wist in hem den oppersten eerbied voor zijn priesterkleed vergroeid met zijn ingeboren adel en dat in mijn geest een oogenblik tegen mijn vriend de verdenking van een menschelijke zwakte rees, beschouwde ik als een lage ingeving van mijn eigen naar het kwaad gekeerde ziel. Ik ging hem zeggen, dat ik niet inzag waarom hij de hand wilde loslaten van wie hij half had gered, en dat hij mij uitleggen zou waarom Emma beter wegging, toen hij, teeken van ontroering, dat ik hem nooit in iemands aanwezigheid had zien geven, naar zijn brevier greep om onder mijn oogen er onrustig in te bladeren. Hij was zichtbaar in twijfel of hij zich verwijderen zou.

- 'Zal ik u alleen laten?' vroeg ik verbaasd, maar tegemoetkomend. Hij knikte kort, bevestigend. Nog kon ik niet gelooven, dat een menschelijk gevoel zijn hart in de war bracht.

- 'Zou men niet zeggen....' sprak ik aarzelend. Maar hij liet mij vertrekken zonder één woord of zonder mij aan te zien.

Ik stond roerloos vóór de kamerdeur, die ik achter mij had gesloten. Niets maakt meer indruk dan de verzoeking, die een karaktervaste en mannelijke ziel beproeft en het lijden met verdubbelde kracht door dikke schutsels en schermen jaagt. Een eerbiedige schroom sneed mij den terugkeer af. Een vreemde beklemming belette mij aan iets anders te denken en voort te gaan. Ik luisterde met gansch mijn wezen en het was mij alsof ik achter de deur den regelmatigen klop van een groot hart vernam. Weldra echter kon ik mijn vriend binnen Latijnsche

verzen hooren bidden. Ik daalde na een poos de trap af zonder evenwel te kunnen besluiten mij te verwijderen. Ik trad in den tuin. De struiken stonden er berijmd in een gesloten vrieslucht. Uit de harde haag was een stuk gebroken. Deze twee bijzonderheden blijven gehecht aan de herinnering van het prangendst uur, dat ik in mijn leven, machteloos, wijl ik af en toe, kinderlijk, eenige ijskristallen van de takken deed regenen, aan den nood van een vriend heb gewijd. Soms zag ik op naar het venster van zijn werkkamer en éézelfde gedachte hield niet op in mijn hoofd met dezelfde woorden te goochelen: ‘Hij meet zich daarboven met den booze!’ Ik weet niet waarom ik mij dien strijd voorstelde als een worsteling lijf aan lijf. Deze verbeelding verjoeg elk verder overpeinzen. Ik was gespannen, verstompt, en vond mij zelf belachelijk.

De meid verwittigde mij. De onderpastoor was beneden gekomen. Niets in zijn houding verried nog een innerlijke bewogenheid. Alleen was zijn blik zeer hard en zijn lippen stonden strak, met een trek bitterheid in de hoeken.

- ‘Zijt gij nog hier?’ vroeg hij op een toon, waaruit maar weinig verwondering sprak en die zoo gemakkelijk en natuurlijk klonk, dat ik een zekere schaamte ervoer, omdat ik niet heengegaan was. Ik had mij voorgenomen hem in een handdruk mijn vriendschappelijk begripen te betoonen. Zijn sereniteit belette mij dat gebaar te doen, - alsof het zijn fierheid zou hebben gekwetst. Ik wist niet welk woord te improviseeren en in mijn verwarring, ging ik zijn beheersching koel en dreigend vinden.

Mijn arm beefde van de lange tuinkoude. Toen hij mij met de hand aanraakte om mij in de voorkamer te wenken voelde ik hoe vast zij reeds was. De kamer lag kil en donker. Ik was tevreden, dat hij mijn verlegenheid op het aangezicht niet zou lezen. Maar met effen stem riep hij in de gang:

- 'Melanie, wilt ge een lamp brengen?'

Bij voorbaat werd ik ongerust, wijl ik niet raden kon wat hij mij te zeggen had, nadat hem diep uit het gemoed een pijnlijke ontroering was ontsnapt. Ik verweet mij zelf, dat ik ongelijk had gehad te blijven.

Het licht stond tusschen ons beiden.

- 'Karel,' begon de onderpastoor kalm, 'laten wij die zaak onmiddellijk afhandelen. Ik veronderstel dat gij het met mij eens zijt: het best is dat zij weggaat.'

Een nauwelijks merkbare nadruk op zij duidde op vrij lossen toon Emma aan.

- 'Ik heb er niet verder aan gedacht,' zeide ik stil, en dan aarzelend: 'Als zij waarlijk moet geslachtofferd worden....'

- 'Indien zij hier blijft,' onderbrak hij mij haastig zonder evenwel de stem te verheffen, 'zal ik mij toch met haar niet meer kunnen inlaten.'

- 'Gij geeft haar bekeering op,' sprak ik zonder verwijt, en trots mezelf beefde er ontroering in mijn woorden.

Hij klampte even de tanden op elkaar. Het was mij alsof de vlam tusschen ons overdadig ruischte. Hij zwolg met dikken keelappel.

- 'Bekeering is veel gezegd,' wederveroer hij

met een beheersching, die mij koud maakte. ‘Ik deel uw optimisme niet. Ik vrees het ergste voor zielen die zwijnselen tusschen het goed en het kwaad. En wanneer men op het nippertje van het moeras is geweest denkt men er voor alles aan wat land tusschen zich en den oever te krijgen....’

- ‘Gij spreekt voor mij. Ik tel niet meer,’ onderbrak ik, geërgerd daar hij meende mij weer aan mijn zwakheid te moeten herinneren en toch heimelijk verheugd bij de boosaardige gedachte, dat ik hem met deze zelfvernedering op zijn beurt tot een bekentenis van zwakheid dwong.

- ‘Voor ons allen,’ gaf hij vrank toe. ‘Geloof mij: het is lang niet zeker, dat men, na op het punt te zijn geweest in de zonde te vallen, onvoorwaardelijk in de armen valt van God.’

Niet alleen zijn dubbelzinnig *men* stond mij tegen. Vrij bitsig wederveroer ik:

- ‘Gij redeneert alsof er geen moreele verbetering mogelijk was.’

- ‘Zeker, zeker, met de gratie is alles mogelijk. Als men ze waardig is. En in de eerste plaats is daartoe de wil tot verdienste noodig. Welke verdienste is er aan vast te doen wat de gevoelens hartgrondig wenschen en wat de geheimste verzuchtingen van het gemoed bevredigt? Haar aan uw zijde houden? Zult gij morgen weerstaan, als gij niet begint met alle dubbelzinnigheid weg te werpen?’

Voor deze starre redeneering, die mij beleedigde, voelde ik alle deernis, die ik nog kort te voren zoo heftig voor den vriend had ervaren, mij ontvlieten. ‘Puritein!’ wilde ik hem toebijten, en slechts met groote moeite bedwong ik mij:

- ‘Gij gaat slechts bij uw geest te rade. Een beetje hart zou u milder maken.’

Had ik te ruw terug geslagen? Hij liet de oogschalen dicht zinken, perste de lippen toe. Zijn gelaat had alzoo onder het lamplicht een gipsen roerloosheid. Toen hij de oogen weer opendeed, zeide hij eenvoudig:

- ‘Zoo moet het zijn. Op het oogenblik dat het hart het meest lijdt, moet het hart worden vernederd. Ga uw gang, Karel, ik zal niet opstandig zijn.’

Zijn gestijfde gelatenheid ontroerde mij wel, maar ik wapende mij met willekeurige hardvochtigheid, die in de herhaalde beledigingen welke hij mij had doen ondergaan, haar rechtvaardiging vond. Ik zweeg vijandig.

- ‘Om met deze kibbelpartij gedaan te maken,’ hernam hij met een kalmte, waaruit niet alle aandoening was gebannen, ‘overtuig Emma dat zij moet weggaan...’

- ‘Neen,’ onderbrak ik kort. ‘Ik heb haar bezworen dat zij blijven zou. Ik kan haar nu niet wegsturen zonder haar alles over te leveren - ook wat u betreft. Ik wil tenminste den schijn redden, ook in de oogen van Claudia.’

Hij glimlachte eer droevig dan ironisch.

- ‘Mijn arme vriend, den schijn redden? Laten wij eerst ons geweten redden. Daarna zullen wij nog vindingrijk genoeg zijn om ons zonder schande voor te doen. Wat mij betreft, ziehier: ik zal Emma maar alleen meer ontmoeten den dag waarop ik afscheid kan nemen.’

Hij was rechtgestaan en boven zijn soutane

was zijn gelaat een wit masker van wilskracht. Zijn beslissing had mij overrompeld. Ik moet iets hebben gestameld als:

- 'Goed! Gij zijt dus besloten ons allemaal in den steek te laten, Claudia zoowel als mij, mij zoowel als Emma.'

Het staat mij echter duidelijk voor, dat ik in mijn aandoening wat al te plechtig mijn stoel tegen den muur ging zetten. Toen stond ik vóór den onderpastoor en wachtte, dat hij mij doorgang zou verleenen. Hij deed een stap op mij toe met uitgestoken hand. Ik had onvrijwillig een weigerende reflexbeweging. Niettemin lei ik mijn hand in de zijne, die droog en gloeiend was. Hij drukte ze met mannelijke hartelijkheid, zonder dat het mij gelukte met eenige vriendschap te antwoorden.

- 'Kom gauw met goed nieuws terug!' zeide hij nog op den drempel.

Toen ik mij buiten in het vriezende donker bevond, greep mij een koude in den rug, alsof mij voor immer een vertrouwde vriend had verlaten. Ondanks de weerbarstigheit van mijn trots, braken door mijn wimpers twee tranen. Indien bij hem alle strijd nog niet was uitgestreden, scheen mij de overwinning op zich zelf geen twijfel over te laten. Maar kwam ik niet voor ons allen een eenigen steun te verliezen? Ik bekleeg mij zelf. Doch grooter dan dit zelfbeklag was de deernis, waarmede ik Claudia voor mij zag, stortende uit haar argelooze illusies. Mijn teederste gepeinzen gingen zich thans hechten aan mijn vrouw, die ze nooit hadden moeten verlaten. En, vreemde reactie, reeds schikte ik mij in de gedachte, dat Emma aan

haar lot moest worden overgelaten. Emma, die ik al dien tijd in het middenpunt van mijn amoureuze berekening had gesteld, gaf ik thans, niet zonder lafheid, prijs. ‘Zij kan doen wat zij wil,’ peinsde ik. Dat ik tegenover Claudia iets te herstellen had, diende mij als verontschuldiging voor het in den steek laten van haar tante. In den steek laten! En zeggen dat ik er Paul een verwijt had van gemaakt, dat ik tegen hem had stand gehouden om ze nu, diep in mijn hart, zelf te slachtofferen.

Toen ik het hek opendeed, kon ik een opwelling van leedwezen niet onderdrukken. Had Emma maar nooit de rust van ons stil landhuis verbroken. Claudia sleet er een leven van eenvoudige tevredenheid en deze sereene onbewogenheid paste ten slotte goed als achtergrond en toevluchtsoord voor mijn bandeloozen levenslust. Ik trad binnen. De kinderen, op het punt te gaan slapen, bestormden mij wild. Ik kalmeerde ze terstond met mijn droefgeestige stijfte. De lust beving mij om Claudia te helpen ze naar bed te doen, maar daar ook Emma ze vergezelde, ging ik mij in een zetel neerleggen, om in den rook van mijn pijp niet meer te verroeren.

Beide vrouwen, van boven teruggekeerd, vonden mij zwijgzaam en zwaarmoedig. Onmiddellijk was het alsof Emma begreep, dat mijn geslotenheid verband hield met haar. Zij nam een pels en de eerste maal sinds zij bij ons was zette zij zich te naaien, alsof zij zeer in een gewichtig werk was verdiept. Alleen Claudia had de rustige zekerheid van altijd, ging en kwam om met het meisje de avondtafel te dekken en toonde haar gewone kalmte.

- ‘Zult gij dan nooit leeren, dat er zooveel lepels moeten liggen als er schotels zijn?’ knorde zij met een losheid in den toon, die bijna van haar aanmerking een zachtaardige raadgeving maakte. Haar geringe klachten kwamen mij plotseling voor in een atmosfeer van huiselijke gewoonte en ontleenden aan haar gelijkmoedigheid een glans van vertrouwelijkheid, die ik bereid was minder te miskennen.

Ik zocht naar een uitlegging om te voorkomen dat het wegblijven van Berrewats de zielsrust van Claudia mocht verstoren.

- ‘Is het nu niet vervelend,’ vroeg ik haar, ‘dat onze goede onderpastoor met de komende Kerstdagen geheel in beslag is genomen? Ik heb hem zooeven gezien: hij deelde mij mede, dat hij ons een ganschen tijd aan ons lot zal moeten overlaten.’

Zij keek een oogenblik donker, glimlachte en gaf dit simpel antwoord:

- ‘De Kerstdagen zullen inderdaad zwaar zijn voor hem.’

Ik verheugde mij over mijn kleine leugen. Nochtans werd ik gewaar, zonder dat ik naar Emma had opgezien, dat zij haar werk had onderbroken en den blik ondervragend op mij had gericht. Ik keerde haar echter het gelaat niet toe, maar toen ik later zag hoe somber zij over haar pelswerk was gebogen, zonder de naald te bewegen, scheen het mij zeker toe, dat zij achter mijn woorden iets pijnlijks voor haar had geraden.

Kort na het avondmaal maakte Claudia zich gereed om zich te rust te begeven. Het ontsnapte

mij niet, dat Emma daarentegen duidelijk blijk gaf op te willen blijven en dat zij hoopte mij te weerhouden. Minder om haar teleur te stellen dan wel uit gehechtheid aan Claudia, deed ik alsof ik haar heimelijk verlangen niet had gevat. Ik wenschte haar 'goenacht' met een lossen handdruk. En ik kon een gevoel van deernis en hardvochtigheid tevens niet onderdrukken, toen ik zag met welke fiere halsstarrigheid zij alleen in de kamer bleef.

Ik lag te bed. Claudia zat aan het voeteinde en bad. Ik weet niet waarom haar gebed van alle dagen mij deze maal zoo roerde. Een berouw zonder naam had mij in een bedroefde gesteldheid gebracht. Toen zij haar klein gebed geëindigd had, greep ik haar hand. Ik gevoelde in mij een behoefte om dichter tot haar eenvoudig gemoed te staan.

- 'Wat is uw gebed kort vanavond,' zeide ik met welgemeende belangstelling.

Zij trok vrij ruw de hand terug, terwijl zij recht stond. Het is waar dat zij van mij geen overvloedige teekenen van teederheid gewoon is.

- 'Gij spreekt van bidden...' begon zij op een toon vol berisping zonder evenwel te voltooien.

Maar ik begreep haar zinspeling op mijn eigen verzuim.

- 'Ik wilde u geen verwijt maken,' vergoelijkte ik zacht. Ik zocht haar iets te zeggen, dat haar genoeg zou doen en ik voegde er aan toe:

- 'Ik had met u kunnen bidden vandaag.'

- 'Waarom doet gij 't dan niet?'

Zij knielde opnieuw. Wij prevelden samen. Ik bad voor haar. Er vloeide uit mijn hart een aandoening, die haar omringde. Toen zij te ruste

kwam, verlangde ik, dat zij met een woord mijn aanhankelijkheid zou tegemoet komen, - want haar zwijgen stelde mij te leur.

- 'Claudia, zijt gij tevreden?' vroeg ik stil.

- 'Waarom niet?' antwoordde zij vol verwondering. 'Ben ik het niet altijd?'

Haar wedervraag op mijn vraag ontnam mij allen lust om verder te pogen onze gevoelens te wisselen. Zoo vol goeden wil ik ten haren opzichte was geweest, zoo mistroostig werd ik. Er rees in mij een wel van eenzaamheid en ik peinsde: 'Haar geslotenheid zal altijd als een dam liggen tusschen ons! Gebeurt er nu iets in haar? Gaan al mijn ontroeringen haar niet voorbij?'

Ik lag eenige oogenblikken te wachten, terzelfdertijd beminnend en angstig. Nochtans, vast besloten mij niet weer van mijn vrouw, mijn gemoedsveiligheid, te onthechten, spande ik mij opnieuw in om de woorden te vinden, die de toenadering mochten voltrekken:

- 'Claudia!' fluisterde ik, 'Claudia!'

Zij antwoordde niet. Ik richtte mij half op en boog over haar. Zij sliep. Ik zonk terug in een grenzeloze verlatenheid. De nacht, slapeloos doorwoeld, scheen zonder einde.

Ik zwoer mij zelf niettemin, dat ik alles inspannen zou om mij over Claudia's dik gevoerde onbewustheid heen te zetten en om te reiken tot haar geestessereenheid, waaraan Berrewats en Emma haar schoone ziel erkenden. Ik wilde, over de doode lusten, mijn vrouw weer begrijpen, al bleef zij zelf blind voor mijn gekneusde levensdrift.

Ik stond de volgende dagen vóór twee evenzeer

gesloten vrouwen, met mijn zoekende liefde vóór mijn echtgenoote, met een verborgen beklag vóór haar geslachtofferde vriendin. Ik had verwacht, dat Emma zou volharden in haar wil om met mij over het wegblijven van den onderpastoor te spreken en reeds vroeg ik mij af of ik haar zijn wensch, dat zij vertrekken zou, te kennen zou geven. Zij betoonde echter niet de minste nieuwsgierigheid meer, al evenmin als gekrenkte fierheid. Zij verdubbelde in haar simuleerende kracht en terzelfdertijd als zij mijn aanwezigheid vermeed, huichelde zij voor Claudia een losheid van gemoed, die mij kwelde. Daarbij bleef de aankondiging van haar heengaan uit, derwijze dat de pijnlijke toestand hangende bleef. Ik ging hartgrondig wenschen, dat er om het even hoe een einde mocht worden aan gesteld, als ik maar zelf den knoop niet moest doorhakken.

Den namiddag vóór Kerstdag zou Claudia ons alleen laten om naar de kerk te gaan. Nog was zij niet uit de kamer, of Emma verzamelde de kinderen rond zich, als wou zij een plots gerezen angst voor mij achter hen verbergen. Toen zij mijn kalmte zag en gewaar werd, dat ik niet in het minst de bedoeling had om een uitlegging uit te lokken, verademde zij blijkbaar. Zij lachte. Zij werd rood. En toen blonk opeens de glans van tranen over haar oogen.

Ik stond recht en wilde mij verwijderen. Was mijn blik te hard en te verwijtend geweest? Zij hield mij staan en zeide, nauwelijks hoorbaar onder 't zorgeloos en hoog kindergebabbel:

- 'Ik zie het wel. Gij vraagt u af wanneer ik weg zal gaan.'

En na het kleine volkje bij het meisje in de keuken te hebben gewerkt:

- 'Karel, ik wacht totdat de Kerstdagen achter den rug zijn. Gij gunt mij deze laatste dagen toch nog.'

Verre van beladen te zijn met de sombere beslistheid, waarmede zij mij, dien avond, had medegedeeld, dat zij vertrekken zou, was haar stem thans nederig en bijna smeekend.

- 'Jawel,' zeide ik eenvoudig, wat te welwillend en zonder naar uitleg te vorschen.

Zij had begrepen dat ik haar niet meer weerhield. Zij werd bleek. Een geheime tevredenheid vloeide in mij, omdat ik haar achter mijn toestemming een duidelijken wenk had gegeven. Haar heengaan kwam me op dien oogenblik als een overwinning voor. Arm, laf hart, dat haar kort geleden had gebeden te blijven. Zij glimlachte treurig en sprak meer tot zich zelf dan tot mij, want zij mengde bitterheid in haar woorden alsof zij raadde, dat zij mij niet meer vermocht te raken.

- 'Ik dacht niet, dat het mij zoo veel moeite zou kosten van hier weg te gaan.'

Te zwijgen was mij bijna een genot, ofschoon ik slechts halvelings bewust was waarom ik wreed moest zijn tegenover iemand, wie ik gansch was onthecht. Mijn ijdelheid was niet gestreeld, - ik wist te goed, dat ik het niet was, die haar voornemen om te vertrekken ontzenuwde. De intuïtie bezorgt echter ingevingen, die hart en geest leiden naar de kern van nog ombolsterde waarheden, zonder dat wil of overleg werkzaam zijn.

Zoo flitste mij door 't hoofd de gedachte: 'Kan

Emma misschien niet weg, doordat zij gevangen zit in de zelfde betoovering, waaruit Paul zich heeft moeten redden? Heeft zij mij voor hem niet terzijde gezet?' Dit vermoeden krenkte mij ten zeerste, alsof ik boosaardig was bedrogen geweest. Terzelfdertijd ervoer ik wellustig leedvermaak, wijl Berrewats bij voorbaat alle verstandhouding met Emma afwees.

Ik zag haar met zichzelf in strijd en alsof mijn onderstelling zekerheid was lachte ik spottend, bijna brutaal:

- 'Ik vraag mij thans af of het wel noodig was u te overreden om niet onmiddellijk te vertrekken. Ik had moeten bedenken dat u hier zooveel weerhoudt. Er is Claudia. En.... er is de onderpastoor.'

Zij viel niet uit in een heftige logenstraffing, gelijk ik het gaarne had gewild. Zij boog het hoofd. Haar wimpers trilden even in haar bleek gelaat en sloegen toe op twee tranen, die zwaar en stil uit haar ooghoeken vielen. Maar de opborreling van een troebel mengsel van spijt en jaloerschheid overstroomde in mij alle andere gevoelens en met een smaak van modder in den mond luchtte ik mijn schamperheid:

- 'Kom, kom, gij hebt elkaar goed verstaan achter mijn rug. Alleen uw kussen voor mij waren er te veel.'

Zij opende de oogen en wierp op mij een zoo waardigen blik, dat ik wel ervaren moest hoe laag mijn gevoelens waren in het aanschijn van haar smart. Ik zweeg en drong de eerste opwelling van zelfzucht terug en, zooals altijd na een impulsie

van boosaardigheid, was ik gereed om met genereuze inzichten te troosten, maar het gecompliceerde van de verhouding liet mij terstond geen redelijke oplossing inzien. Bovendien was ik wijs genoeg, wijl den jongsten tijd te vaak pijnlijk geleerd, om mijn spontaniteit te mistrouwen.

- 'Verontschuldig mij,' zeide ik nederig. 'Al wat wij hier hebben gedacht en gevoeld is mij niet even duidelijk. Niet dat ik mijn oplopendheid wil rechtvaardigen. Maar het wordt tijd om weer orde te brengen in ons hart. Wij meenen het allen goed met elkaar, geloof ik...'

- 'Ja,' gaf zij toe en deed met de hand een gebaar dat beteekende: 'Als het maar dat was!' doch vrij van alle ironie.

- 'Wat dan?' vroeg ik aarzelend.

- 'Er zijn geen twee oplossingen,' zeide zij met zooveel gelatenheid in haar droefenis, dat zij plotseling alle zwakheid scheen overwonnen te hebben. 'Er is er maar één: weggaan. Ik had het reeds vroeger moeten doen. Eerst heb ik het gelaten voor Claudia. Ik wilde haar uitstel geven. Naderhand heb ik zelf uitstel gewild. Claudia, de onderpastoor, het geloof, het leven weervinden... Dit alles was zoo zeer door elkaar gemengd, dat ik mij niet hoef te beschuldigen van voorwendsels te hebben gezocht voor een verborgen inclinatie. Ik geef toe, dat ik nu nog niet kan zeggen waar in mijn sympathie voor uw vriend het verlangen naar het geloof begint en wat in mijn verlangen sympathie is voor den man. Eén ding weet ik zeker: ik ben minder ongelukkig sinds ik hier ben. Ik weet niet of ik al dan niet door hem geloof.'

Ik dacht, trots me zelf, doch met aanvaarding:

- 'Kom, kom, ik ben in gansch deze geschiedenis niets dan de bliksemafleider geweest.'

En plotseling op mij zelve boos daar ik niet in staat was tot waarlijk medevoelen, zonder alles tot mijn persoon terug te brengen, verdrong ik alle zelfbespiegeling.

- 'Ongelukkige,' waagde ik in volle oprechtheid belangeloos te zeggen, 'gij gelooft om zijnentwille. Zoo iets is liefde, niets dan liefde van de vrouw tot den man.'

Zij aarzelde eensklaps en twijfelde aan zich zelf. Haar blikken ondervroegen onrustig mijn gelaat.

- 'Het schijnt me toe, dat gij vooral in hem gelooft,' trachtte ik te verklaren.

- 'Neen Karel, gij weet het: al wat in mijn weder ontwaken zinnelijk was heeft zich in óns avontuur gelucht. Als ik houd van uw vriend, houd ik ook van zijn kleet. Ik verlang niets van hem. Ik verlang niets voor hem dan zijn priesterschap. De eenige wijze waarop ik hem behagen mocht ware mij waarlijk overtuigd te bekeeren.'

- 'Maar toch hem behagen, niet waar? Door zijn handen gezegend worden....'

Zij boog het hoofd. Haar lippen trilden in de mondhoeken. Zij peilde het eigen hart met deerniswekkenden moed. Zij had een hand op de borst gelegd, alsof zij er een pijnlijk jagen temperen moest.

- 'Ik ben zoo zeker niet meer van mezelf. Het docht mij, dat ik met te blijven krachten verzamelde. Nochtans heb ik begrepen, dat ik hem

niet meer weer zou zien. Eerst heb ik geleden. Daarna heb ik tot mezelf gezegd: ‘Wat geeft het als ik er toe kom te gelooven?’ Ik had mij voorgenomen op Kerstdag naar de kerk te gaan en hoopte, vertrouwd, dat dien dag de oude stemmen in mij zouden gesproken hebben. En dat ik dan sterk zou hebben kunnen vertrekken. Nu durf ik niet meer de kerk tegenover uw vriend stellen. Zij mochten één verwerpelijke liefde zijn. Dan maar ineens met alles gedaan gemaakt en weggegaan. Gij zult mij nu wel niet meer weerhouden, mijn vriend.’

Zij had zich opgericht, zonder bitterheid in de trekken, doch veeleer met een ontroerd beven. Ik wist niet wat ik het meest moest bewonderen, haar niet te loochenen liefde, haar twijfel, haar verzaken. Ik mat aan haar inspanning de eigen machteloze goedheid. ‘Zij bemint hem, zij bemint hem zonder zelfzucht!’ herhaalde ik tot mezelf en ik bekende mij met hardvochtigheid en zelfverwijt tot zulke onbaatzuchtige gevoelens niet in staat te zijn. Ik stond op het punt haar broederlijk de hand te drukken. Maar door den geest schoot mij de herinnering aan een vroegere troostende bevlieging, waarin ik haar had voorgesteld een vriendschappelijk verbond te sluiten. Ik aarzelde plotseling in een beschroomde voorzichtigheid. Zij zag in mijn zwijgen een goedkeuring van haar besluit. Alsof meteen alle ontroering definitief was overwonnen, sprak zij thans vast en met zooveel overleg, dat er geen twijfel kon bestaan, of zij ontwikkelde een reeds vroeger ontworpen plan.

- 'Ik schrijf nog vanavond aan mijn vader, dat ik bij mijn man terugkeer.'

Ik zag haar weer teruggenomen door haar niet begrijpende familie, weer het juk aanvaarden van een dadeloos leven in de schaduw van een harteloozen eergierige. In haar plaats had ik een gebaar van afkeer en kon ik een bejammerend 'Ai' niet onderdrukken. Zij sloeg er geen acht op en vervolgde kalm:

- 'Ik hoop daar zijn terugkeer af te wachten. Als ik morgen ochtend mijn brief post heb ik Zondagochtend op zijn laatst antwoord. Dan kan ik wellicht Maandag afreizen, om Dinsdag bij de oudejaarsviering aanwezig te zijn. Claudia weet hoe vader op oudejaarsavond gaarne de Brusselsche familie ontvangt. Misschien wil zij er van mijnentwege de vervulling van een kinderplicht in zien. En in het aanvaarden van dézen plicht ook het wederopnemen der andere.'

Zij dacht aan Claudia. Ik echter trachtte nog de doelloosheid te peilen waarin zij zich begraven zou en wilde nog op de bezwaren terugkomen, die mij aan een terugkeer bij haar echtgenoot verbonden schenen.

- 'Ik dank u voor uw zorg,' antwoordde zij vastbesloten. 'Beklaag mij niet. Ik ben sterker gewapend dan toen ik hier aankwam. Ik wil lijk Claudia worden. "Vrede hebben met het lot. Niets zien langs buiten dan hoogstens wat kleinigheden en binnenin altijd zeker zijn van de hoop: leeren bidden" zooals Berrewats zegt.'

Ik peinsde aan hem en dat hij weer in huis zou komen, - om afscheid te nemen. Ik zeide haar,

dat ik hem thans zou kunnen verwittigen. Doch zij schrikte op met een angst, waaruit niet alle hoop was verdwenen:

- 'Is het wel noodig dat wij elkaar wederzien?'
- 'Wees niet noodeloos hard voor u zelf.'

Nauwelijks bespeurbaar, liep een rilling door haar schouders. In haar oogen lichtte even een vlam van kinderlijke blijdschap. Maar haar wilskracht riep onmiddellijk den vurigen ernst terug.

[VII]

IK ben onrechtvaardig voor mijn vrouw. Van haar eisch ik alle deugden, terwijl ik zelf slechts mijn luimen en lusten zoek te voldoen. Ik heb alle afkeuring over voor haar knorzucht over nietigheden, - en zelf zie ik in haar vóór alles de kleine gebreken. Nochtans is het van haar, dat ik lessen moet krijgen in veel wat de schoonheid van het karakter vormt: de trouw in de gevoelens, de volharding in de toewijding, de onkreukbaarheid der beginselen. En wat haar door mij zoo vaak gesmaad gebrek aan doorzicht betreft, geve God, dat zij niet tot het einde toe de conclusies van haar helderziendheid trekt. Gewis, zij mengelt een zekere verblinding bij haar ingekeerdheid. Maar waar zij zich beheerscht zie ik onberoerdheid, waar zij geen toevlucht zoekt dan in het gebed, onderstel ik starheid. Jawel, zij is een gesloten ziel, die zich niet gemakkelijk in woorden uitstort. Bovendien is zij een eenvoudig hart, dat zich niet aan veel en verscheiden dingen geeft. Zij schiet aan fantasie en uitbundigheid te kort. Maar welk een vastheid in haar gaven en deugden! En dan, wel dikwijls heb ik haar slechts willen zien door oogen, waaruit verveling en zelfzucht de liefde en gevoeligheid hadden geveegd.

Toen Claudia van de kerk terugkeerde, heb ik mij in mijn werkkamer teruggetrokken omdat ik liever afwezig was, als Emma haar vertrek zou aankondigen. Ik ben slechts aan het avondmaal teruggekeerd. Aan de opluchting, die ik las op Emma's gelaat, zag ik, dat zij reeds haar plannen te kennen had gegeven. Mijn vrouw gedroeg zich stijf, zoodat het mij niet mogelijk was te raden

hoe zij het geval opnam. Wij aten zonder lust. Het deed mij geen enkel genoegen Emma aan te zien. De strakheid van Claudia deed in mij de overweging opkomen, dat zij wel teleurgesteld maar niet droevig was. Het viel mij op, dat de vrouwen elkaar een ietwat gewilde vriendelijkheid betoonden. Er scheen tusschen haar een verborgen overeenkomst om mij niet aan te spreken. Bijwijlen voelde ik mij zelfs zeer alleen.

Met het oog op de vroegmis, die Claudia den volgenden ochtend wilde bijwonen, maakte zij weldra aanstalten om zich te ruste te begeven. Emma en ik deden evenzoo. Waarom nog een samenzijn te aanvaarden, dat zij noch ik meer vroeg?

Toen wij te bed lagen, zocht ik Claudia's arm. Zij rilde even en liet mij een stugge hand.

- 'Claudia?' vroeg ik zacht.

Zij antwoordde niet en wendde het hoofd af. Ik hoorde haar herhaaldelijk zwelgen. Ik tastte naar haar aangezicht. Het was nat van tranen.

- 'Claudia,' zeide ik met bezorgde liefde, 'waarom weent gij?' En daar zij bleef zwijgen, drong ik aan:

- 'Is het omdat Emma plotseling weggaat?'

- 'Plotseling?' vroeg zij ongeloovig, terwijl zij haar hand terugtrok.

- 'Toch vroeger dan wij hadden verwacht,' wedervervoer ik omzigtiger.

- 'Laat uw verwondering maar varen,' sprak zij luid genoeg om mij het smalen in haar toon te laten vatten. 'Mij verwondert het minder dan gij denkt.'

Zij zweeg opnieuw. Ik werd onrustig en verlangend om te vernemen wat zij wist. Ik maakte mij nog nederiger en zachter pramend:

- 'Had zij er u dan al vroeger over gesproken?'

- 'Gij weet evengoed als ik, dat het daarop uitdraaien moest,' antwoordde zij zuur. 'Wees ten minste eerlijk!'

Deze laatste woorden waren beladen, meer nog dan met een hard verwijt, met een pijnlijke schaamte, - schaamte over mij, want:

- 'Karel, Karel!' voegde zij er bitter aan toe.

Ik was gelukkig, dat mijn gloeiend hoofd in den donkere lag. Ik wilde mij verdedigen noch verontschuldigen, uit vreeze mij dieper te verraden dan noodig was, - want ik was waarlijk bereid, voor zoo ver nog mogelijk, haar te sparen. Alleen nam ik haar hand terug en drukte ze met een innigheid, die haar geen twijfel kon laten over mijn gevoelens. Zij werd voorzeker mijn zoeten aandrang gewaar, want zij keerde zich naar mij en haar bitterheid scheen gebroken toen zij zich eensklaps aan haar zacht snikkende droefenis overgaf.

- 'Claudia,' fluisterde ik na een poos, 'spreek met open hart. Uw zwijgen verwijdert ons van elkaar.'

Mijn teederheid in deze strenge duisternis was zoo dringend geworden, dat ik de zekerheid kreeg Claudia's weerbarstig gemoed in een vergevensgezinde overgave te doen open gaan. Het verwijt scheen weg uit haar stem, toen zij mij begon te berispen:

- 'Ik zeg niet dat gij Emma's verderf hebt gewild. Maar het was slecht van u in een zekere

dubbelzinnigheid met haar uw behagen te zoeken.’

- ‘Zij beoordeelt mij zachter dan ik het zelf doe,’ peinsde ik, zonder evenwel den moed te hebben haar terecht te wijzen. En daar zij eenige moeite had om verder te spreken, bracht ik haar hand aan mijn lippen, - wat haar milde gezindheid moest voltooien.

- ‘Ik had ongelijk, dien avond van het onweer, mijn vermoedens te bestrijden. Emma had u verzorgd. Uw stem was te kalm, mijn vriend, toen gij met mij spraakt en ik voelde u te warm en tevreden naast mij liggen. Ik heb alle kwade gedachten teruggedrongen, totdat ik Berrewats' wegblijven en uw toenemende voorkomendheid voor mij aaneen ben gaan knopen. Ik heb er den onderpastoor over gesproken. Hij stelde mij gerust. Ik wist toen nog niet dat Emma, bij mijn thuiskomst, mij haar beslissing zou mededeelen.’

Het horten in haar spreken zei mij genoeg hoeveel zij in haar argwaan had geleden en onderdrukt. Wij lagen beiden roerloos. Wij verhieven ternauwernood de stem, om de kinderen niet te wekken. De beweegloosheid in onze houding, het fluisteren in onze woorden vormden een prangende tegenstelling met de pijnlijke bewogenheid, die ons binnenin al de gevoelens van schaamte tot leedwezen deed lijden. Er mengelde zich nochtans voor mij een zoete blijdschap in deze wrangheid: mijn liefde omringde alle gedachten van mijn vrouw en hield zich gereed om bij het eerste verzoenend teeken in de zuiverste omhelzing los te breken. Ik voelde echter wel, dat mijn zwijgen tenslotte een zwaardere misgreep zou doen onderstellen, dan

werkelijk het geval was geweest en de behoefte werd mij te machtig om toch een troostend woord te zeggen:

- 'Er is niets gebeurd, dat waarlijk slecht is, Claudia. Gij moogt niet overdrijven.'

- 'Overdrijf ik?' wedervoer zij haastig met een heropleven van strengheid. 'Ik verzeker u dat ik mij heb moeten inspannen om Emma niet hatelijk te vinden.

Nochtans, indien zij niet tot het uiterste valsch is, vervult zij de schoone rol. Gij weet dat ze bij haar man terugkeert? En dat zij aan Berrewats wil vragen haar te Brussel een geestelijke aan te wijzen, die haar verder helpen kan op haar weg naar de kerk?'

- 'Dit laatste wist ik niet,' verhaastte ik mij met een opluchting te zeggen, - zonder evenwel in Emma's inzicht meer te zien dan een attentie voor Claudia.

En wjl ik mij vertrouwend voordeed, voegde ik er aan toe:

- 'Alles komt wel terecht, Claudia. Kom verdrijf nu maar al uw zorg.'

Ik had mijn wang voor een kus naar haar lippen geheven. In de duisternis raakte haar hand afwijzend mijn voorhoofd, terwijl zij mij hard, ofschoon zonder wrok, toefluisterde:

- 'Neen Karel, zoo eenvoudig is het niet. Gij hebt het niet alleen Emma moeilijk gemaakt. Rekent gij voor niets, dat gij mij hebt miskend?'

Meer nog dan de zorgzame genegenheid voor haar vriendin, trilde in haar hart de vernederde liefde van de vrouw. Waar zij op dien oogenblik, menschelijker dan ik mij haar steeds indenk, aan

mijn zijde leed en zich nochtans met een besliste hardheid omgordde, was zij mij naderbij dan ooit en tevens zoo ver, dat ik zeker was haar opnieuw te moeten verdienen.

- 'Kost het u zoo veel moeite mij een fout te vergeven?' vroeg ik haar nog met waarachtige teederheid.

Zij dacht een poos na.

- 'Ik heb er u al meer dan eene vergeven, Karel, gij zoudt het moeten weten. Meestal raakten ze mij niet als thans. Laat mij deze maal den tijd.'

Haar volharding, ook in het afweren, verwonderde mij niet. Zij kwam mij voor als een pand der menschelijkheid van haar liefde. Daarbij gaf zij mij den moed om mijn beste intenties met iets als wilskracht aan te spannen.

Van den volgenden ochtend af was alle dubbelzinnigheid in de atmosfeer van den huize verdwenen. Slechts bleef er een zeker ongeduld hangende om tot de oude orde terug te keeren. Emma kreeg van haar vader den brief, dien zij had verwacht. Zij zou den Maandag met de namiddag-bus vertrekken. Claudia verwittigde den onderpastoor. Hij heeft haar gezegd van Emma's heengaan meer te verwachten dan van haar blijven.

Met de innerlijke opwinding, die onder een valsche rust lag verborgen, verliep de Zondag traag. Het was een dag dat alle dingen dik omneveld stonden. De olmen vóór het huis waren ternauwernood te onderscheiden en over de baan eindigde de wereld. 's Namiddags riep ons de berechtingsbel buiten: de laatste sacramenten werden gedragen aan het meisje van den secretaris.

Het was een eenig uur om aan de mystische neigingen der ziel te gehoorzamen: de mist gaf aan alles een onzichtbare aanwezigheid. Onderscheidde het oog niets meer, de vertrouwde geest wist alles op zijn plaats: daar de daken, die hun schuine vlakken rhythmisch mengen, ginder de huizen, die insprongen maken en hoekig in de bouwlijn staan, dan de lage kerkhofmuur, die daalt met de helling, het kruis wijd erboven, en tusschen alles, de stompe toren met zijn scheeve silhouet. Nu was daar een huis waaruit het leven ontsnapte, om zich in de bezielde stoffeloosheid op te lossen.

De onzichtbare koorknaap belde als van zeer ver, door wol. Alleen zijn lantaren zagen wij schommelen en het scheen wel de mist te zijn, die wiegde rond het licht.

Claudia zat op de knieën. Ik knielde naast haar op den vochtigen baksteen van het pad. Toen wij rechtstonden bevond Emma zich rechttop achter ons. Zij was bleek. Zij omvatte Claudia en mij met een benijdenden blik en zeide eenvoudig:

- 'En toch den knie niet kunnen buigen zooals gij. Niet durven, misschien.'

Mijn vrouw bezag mij even en in haar oogen las ik al de strengheid van haar verwijt, dat ik die kniebuiging had belet.

Slechts den volgenden dag, toen even vóór de afreis de onderpastoor verscheen, kwam er helderheid over de vrouwen. Claudia zoowel als Emma werden om zoo te zeggen tot een nieuwe hoop opgeheven. Berrewats glimlachte inderdaad vertrouwend, en bleek ten zeerste opgeruimd. Hij sloeg een luchtigen toon aan en raakte slechts aan

de scheidingskwes­tie, toen Emma hem over een geestelij­ken raad­ge­ver in de stad onder­hield.

Er was te veel en te zenuwachtig gewilde tevredenheid in hun aller oogen, trots den jammerlijken aftocht, om niet droefgeestig en bitter de scheiding te gevoelen. Claudia en Emma omhelsden elkaar vóór het tuinhek. De kinderen gierden wreed. De onderpastoor en ik vergezelden Emma tot op den Brusselschen steenweg.

De autobus hield stil. Emma en Paul drukten elkaar de hand, - ik hoorde al hun onderdrukte gevoelens spreken in hun ‘Adieu’. Ik zette den kleinen Herman in den wagen, hielp zijn moeder instappen en zag, ondanks mezelf, een uiterste maal, met de oogen van den man, haar schoonheid.

De blauw en geel geverfde bus klom zacht de helling op. Herman wuifde met zijn handje voor het raam. Emma liet zich niet meer zien. Ik confronteerde met Paul's sereene tevredenheid mijn eigen troebel hart, waarin zich, trots alles, spijt om het gemiste bezit en leedvermaak om Emma's en Paul's verzaken opwierpen. Mijn vriend keek mij in de oogen. In een plotse opwelling van walg voor me zelf bekende ik hem met wanhoop de modderige gisting in mijn ziel.

Even schoof de schaduw van een ernstige overweging over zijn blik:

- ‘Waarom steeds te denken, dat gij alleen in uw geval zijt of dat de goedheid niet de vrucht der inspanning kan zijn?’

Maar een groote leegte opende zich plots rondom ons: boven op de helling draaide de blauw-gele auto om het Wintersch boomenmassief.